

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

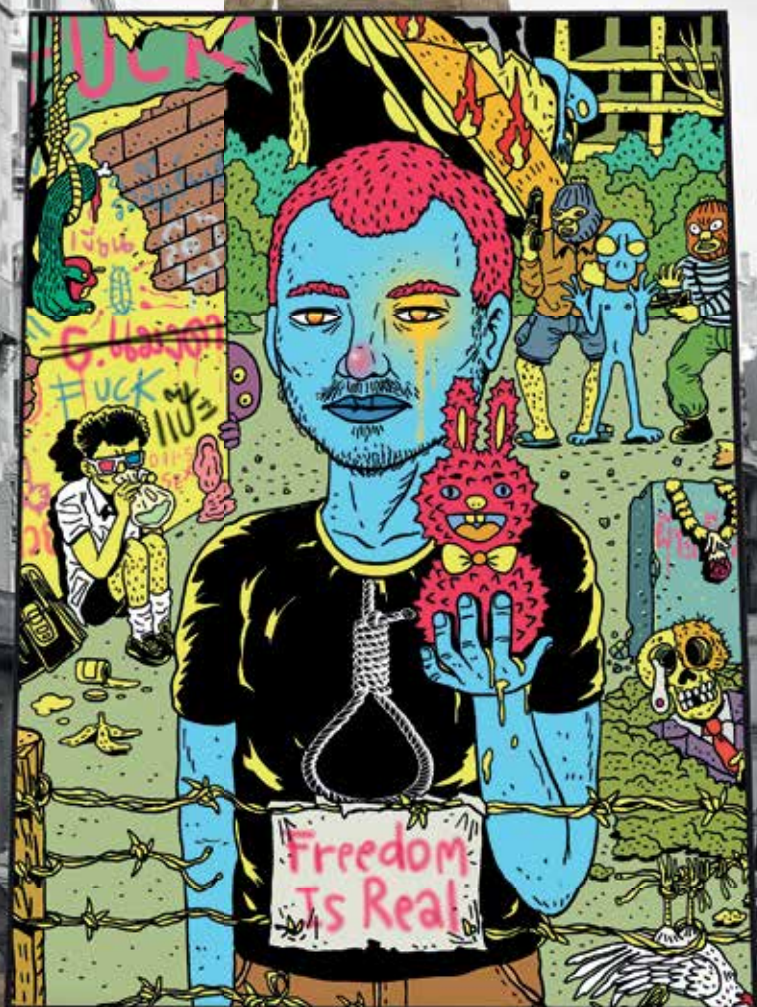
NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

Máj 2021/238

RUŽOVÁ

Váš pohľad na svet dokáže zmeniť všetko

Vaša kreativita môže búrať predsudky voči ľuďom bez domova.
Pridáte sa k nám?

Pošlite svoj umelecký výtvor alebo dielo zobrazujúce bezdomovectvo do 31. mája 2021 a staňte sa súčasťou medzinárodného projektu, ktorý bude vystavený v rôznych európskych mestách a obsiahnutý v trvalej digitálnej zbierke. Postavme sa stereotypom a vytvárajme spolu transformatívnu víziu, ktorá bude inšpiráciou pre našu spoločnosť.

Viac informácií o projekte a možnosti
zúčastniť sa na looktalkact.com

#LookTalkAct

Rozhovor
Nemám
ružové okuliare

4

Reportáž
Divoké kvety

8

Portrét
Otvorene o žene

12

Fenomén
Bojovníčky
v ružovom

16

Rozhovor
Potrebujeme
viac porozumenia

20

Téma
Prečo potrebujeme
feministov

24

Pútnik
Dve duše muže

34

**Slobodne
ružová**

Ružovú mám rada a zároveň ma niečím popudzuje. Pripadá mi sladkasto vtieravá a poslušná. Stelesňuje vnú-

tené stereotypy o ženskosti. No nie je ružová ako ružová.

Minulý rok som si kúpila klobúk. Absolútne iracionálny čin. Keby aspoň praktický slamák, ale taký ružový extravagantný výbuch ledva na pol hlavy. V klobučníctve mi vysvetlili, že sa to volá fascinátor. Stála som tam v športovej bunde s masťou ofinou a fascinované sa dívala na tú divokú fuchsiovú nádhru na mojej hlave. Stál majland. Nevedela som si predstaviť jediná vec, ku ktorej by som ho mohla nosiť, a jediné miesto, kam by som v ňom šla. Jediné, s čím ladil, bola moja duša. Dokonca som aj odišla preč, ale musela som sa poň vrátiť. Ľuďom z môjho okolia to nepripadalo ako dobrý nápad a za tento výstrelok som sa trochu hanbila. Keď som si ho po pár týždňoch odhodlávania sa vzala von, cítila som sa ako pred maturitou. Cestou na kávu mi klobúk svietil na hlave a cítila som sa, akoby som práve absolvovala nejaký rituál. Plná energie, radosti. Zároveň odhalená a tak nejak viac sama sebou. Vnímala som uznanlivé súhlasné pohľady žien. Zatúžila som, aby sa tak cítili aj ony - raz možno budem vyrábať klobúky, aby každá mala ten svoj divoký a šitý na mieru, pri ktorom sa vnútorne rozžiari.

Tento iracionálny výbuch bláznivoružového samourčenia bol pre mňa závanom slobody. Aj od vlastných predsudkov. Byť, kým som, cítiť sa dobre vo svojej koži. Môj boj s ružovou je trochu aj boj s vnútenou ženskou „rolou“, ktorá ženy stáročia stavala do servisnej polohy. Táto usadenina stereotypov stále niekde v duši tlačí. My, mnohé ženy, sa preťažujeme snahou naplniť ideál slobody a vyhovieť ideálu starostlivej manželky, matky, gazdinej... Aj o tom je pre mňa titulka od Lucie Dovičákovskej.

Som vďačná všetkým ženám, ktoré v minulosti vyšliapali nám ostatným cestu k slobode. Ďakujem slobodným mužom, ktorí sa ženskej slobody neboja. Mužom, ktorí rovnocenným dielom vyplňajú priestor starostlivosti o deti a domácnosť. Pretože rozumejú, že sú veci, ktoré jednoducho niekto urobiť musí.

Aby sme mohli byť slobodní všetci spolu. Mimochodom, aj náš boj s pandemiou hrá od tieňmi ružovej. Aj v covidautomate tmavoružová znamená viac slobody. Tak dozružovenia, priatelia.

Sandra Pazman Tordová,
šéfredaktorka

NOTA BENE

5 2021

Editoriál

3

NOTA BENE
5 2021
Rozhovor

4

Nemám ružové okuliare

 Karol Sudor Archív E. M.

Keď sa dozvedela, že jej syn je gej, rozplakala sa z obáv, aké ťažkosti a prekážky ho v živote čakajú. Dnes si myslí, že to trápenie bolo zbytočné.

Elena Martinčoková je mamou syna Dušana, ktorý je gej a v zahraničí si vzal za manžela priateľa Michala. Spočiatku sa oňho bála. Dnes hovorí, že hoci nie je idealistka a nemá ružové okuliare, vidí, že to nebolo potrebné. Dušan robí mimoriadne užitočné veci, je veľmi obľúbený, má obrovské množstvo priateľov a dáva svojim blízkym nekonečne veľa energie. „On náš život naozaj mimoriadne obohatil,“ hovorí. „Myslím tým nielen našu

blízku, ale aj celú širokú rodinu. Na mnohé veci pozeráme inak, dokonca si trúfam povedať, že z nás urobil lepších ľudí. Som Pánu Bohu vďačná, že nám dal tento dar.“

Čo ste ako mama cítili, keď kotlebovci v parlamente predložili návrh zákona, kde v dôvodovej správe tvrdili, že ľudia ako váš syn a zať sú devianti, že predstavujú zvrátené prostredie a mohli by sexuálne zneužívať svoje potenciálne deti?

Mala som dva zásadné pocity – hnev a ľútosť. Návrh ústavy, s ktorým prišli kotlebovci, išiel priamo v duchu fašisticko-nacistických zákonov. Chceli určovať, koho život je vhodnejší a hodnotnejší. Jasné, nikoho priamo neposielali na smrť, ale platí to len pri prvom a povrchnom pohľade. V realite tento prístup dlhodobo spôsobuje množstvo obetí na životoch. Priala by som si, aby sa poslanci, ktorí za to hlasovali, aj tí, čo zámerne mlčali a zdržali sa, stretli s rodičmi detí, ktoré si v zúfalstve siahli na život, lebo neuniesli obrovský tlak okolia a neustále ponížovanie. Realitou teda je, že ľudia, ktorí za tým návrhom stáli, majú na svedomí strašné tragédie. Pripočítajme aj tých, ktorým tieto tlaky spôsobili nenapraviteľné psychické problémy. Vo mne to všetko vzbudzuje hrôzu.

Váš syn Dušan žil v zahraničí, v Luxembursku sa aj oženil s priateľom Michalom. Po rokoch sa vrátili žiť na Slovensko. Nemrzí ho to vzhľadom na nálady v našej spoločnosti? Spomínal mi, že najmä v časoch okolo referenda o rodine v roku 2015 premýšľal, či urobil správne.

Rozprávali sme sa o tom. Dušan mi jednoznačne povedal – cíti sa tu doma, vidí tu priestor na sebarealizáciu, dokonca trochu cíti aj istú povinnosť urobiť niečo pre Slovensko. Jasné, že má chvíle, keď si kladie otázku, či to má zmysel. Nikdy priamo nepovedal, že návrat ľutuje, ale v jednej veci názor zmenil – už nevylučuje, že s Michalom raz opäť odídu do zahraničia.

Že je Dušan iný, ste tušili od jeho útleho detstva?

Áno. Bolo to viditeľné z toho, aké hry uprednostňoval. Rád sa hral na

princezné. Vzal si sveter a mal ho ako vlečku a podobne. Premýšľala som, či to nejako riešiť, rozprávala som sa o tom s manželom. Vtedy povedal niečo v tom zmysle, že neskôr sa uvidí, že predčasné závery sú zbytočné. Potom sme sa o tom rozprávali, až keď bol Dušan na strednej škole.

Snažili ste sa to celé nejako ovplyvniť?

Trochu asi aj áno, isté zásahy z mojej strany boli, hoci som skôr chcela poznať, ako bude Dušan reagovať. Napríklad som ho zapísala na vodné pólo. Chcela som, aby robil mužský šport. A keďže mal v detstve problémy s prieduškami, zdalo sa mi to aj ako dobrá cesta za zdravím. Lenže ukázalo sa, že ho to nebaví. Skúšala som s ním vonku hrať futbal, ale bolo to komické – som športovo nenadaná, ledva som triafala do lopty a syna som nezaujala. Manžel k tomu pristupoval inak – dával všetkému voľný priebeh, Dušanovi doprial slobodu, nechcel ho do ničoho nútiť.

Nakoniec ste sa pravdu dozvedeli v odpovedi na vašu priamu otázku, či je gej. Aj to, že jeho sestra o tom vie už dávno. Skvelé je, že to bez výraznejších problémov prijala celá blízka aj široká rodina. Mnohí také šťastie nemajú.

Ani ja som si nebola istá, že to dopadne dobre, že s prijatím tejto informácie nik nebude mať problém. U Dušanovej sestry problém ani nemohol nastať, lebo majú perfektný vzťah. Mojm šťastím zase je, že mám skvelého manžela, ktorý je zároveň lekár. Vedel mi veľa vecí vysvetliť. Bol to on, kto ma prvé chvíle dával do poriadku, lebo mne síce ani sekundu neprekážalo, že Dušan je gej, len som bola strašne nešťastná z toho, aký ťažký život ho v tejto spoločnosti čaká. Dokonca som do manžela dobiedzala, či sa s tým naozaj nedá nič robiť. Nakoniec mi vysvetlil, že to jednoducho nejde, že veci sa majú takto a také už aj ostanú.

Reakcie ktorého člena rodiny ste sa obávali najviac?

Asi môjho otca. Bol naozaj hlboko veriaci, prísny a patriarchálny človek. Netušila som, ako to vezme.

NOTA BENE
5 2021
Rozhovor

5

Šli sme teda k našim do Prešova aj s manželom rozhodnutí povedať mu to. Vedela som, že moja mama ani manželova mama s tým problém mať nebudú, lebo Dušana milovali tak, že ich názor by nezmenila žiadna správa. Keď sme tam dorazili, bola som taká nervózna a v takom strese, až som mala červené flaky na tvári aj krku. Vošli sme dovnútra, posadili sme sa, povedali, o čo ide, otec sa na chvíľu zamyslel a nakoniec povedal úžasnú vetu – no, niekto sa narodí ako pravák a niekto ako ľavák. Otec mi vtedy vlastne pripravil jedno z najpríjemnejších prekvapení v živote. Jasné, že aj on to potom musel v sebe nejakو spracovať, v tomto je u každého dôležitý časový faktor, napriek tomu to bolo skvelé. Vo výsledku to výborne prijali tety, strýkovia, sesternice aj bratrance bez ohľadu na to, či boli veriaci a či vyrastali na vidieku. Veľmi si cením ich otvorenosť a ľudskosť.

Čo im podľa vás najviac pomohlo prijať Dušana takého, aký je?

To, že ho poznali. Vedeli, čo je za človeka, mali s ním výborné vzťahy aj skúsenosti. Osobná skúsenosť je v tomto jednoznačne najdôležitejšia. Nemuseli premýšľať nad niekým neznámym, abstraktným, mali pred sebou konkrétneho človeka, konkrétny osud. Dodnes si myslím, že pre lepšiu akceptáciu LGBTI ľudí v spoločnosti je dôležitá práve osobná skúsenosť. Z výskumov pritom vyšlo, že až 60 % Slovákov osobne nepozná žiadnych gejov a lesby. LGBTI ľudí by sme nemali brať ako atrakciu, ale spoznávať ich. Len tak dokážeme dovidieť aj za humno vlastného chotára.

Dušan mi v rozhovore povedal: „Moja inštinktívna reakcia na tieto veci je, že ich netajím. Jednoducho sa cítim bezpečnejšie, keď o tom hovorím. Ľudí okolo seba s tým konfrontujem čo najskôr. Keď je všetko vonku, je to v pohode, lebo aj pre ostatných to už zrazu nie je čosi abstraktné a hypotetické, ale reálne. Aj tak ma ľudia prioritne vnímajú cez iné veci a toto je pre nich len ďalšia informácia do mozaiky.“

Postupujem veľmi podobne. Istý čas mi to trvalo, ale nakoniec som

v tomto začala byť veľmi otvorená. Nechcela som čakať na otázky typu „no ako Dušan, kedy sa ožení?“ a podobne, bolo mi jasné, kam by smerovali. Potom som len sledovala údiv v očiach ľudí, že im to hovorím tak jednoducho a banálne. Nakoniec som sama začala vyhľadávať situácie, v ktorých by som to dotýčným mohla povedať a predísť tak akýmkoľvek fámam. Čím viac ľudí v našom okolí to vie, tým lepšie.

Aké bolo prvé stretnutie s Dušanovým priateľom?

Ešte pred Michalom mal Dušan iný vzťah. Žili vtedy spolu v Bratislave, najskôr ich bol pozrieť môj manžel. Neskôr tam Dušan svojho priateľa predstavil aj mne. Bolo to zaujímavé a pre mňa emočne vypäté. Dodnes si pamätám, ako som šla hore schodmi k ich bytu, srdce mi strašne búchalo. Pýtala som sa sama seba – aké to bude, keď teraz naozaj naživo uvidím partnera svojho syna? Jedna vec je to vedieť, iná vec sa reálne stretnúť. Neskôr prišli spolu aj k nám domov. Samozrejme, že domov k nám Dušan priviedol aj Michala, ktorý je dnes jeho manželom. Bolo to zlaté, príjemné, Miško si rýchlo získal naše sympatie aj našu lásku. Dodnes sa máme veľmi radi.

Ste veriaci podobne ako veľká časť vašej rodiny. Katolícka cirkev však nie je práve empatická v prístupe k LGBTI ľuďom – z jej pohľadu váš syn žije v hriechu. Nenabúrало vám to vieru?

Základ mojej silnej viery je v rodine, veriaci boli moji rodičia aj starí rodičia. Dlhو to však bola viera bez hlbšieho rozmyšľania, bez analýz, bez otázok. Len som cítila, že takto je to správne. Mala som príliš málo naštudovaného, preto mi neskôr pomohli články mnohých osvietených a morálnych ľudí. Vo výsledku je moja viera ešte silnejšia, hoci nepopieram, že z mnohých vecí som veľmi smutná, dokonca priam nešťastná.

Dôvod?

Zarmucuje ma to množstvo pretvárek v cirkvi. Som človek, ktorého zaujímajú hlbšie vysvetlenia, preto sa pýtam. Chcem veciam prísť na kĺb. Od niektorých predstaviteľov cirkvi som sa však dozvedela také strašné veci, že ich ani nechcem nahlas

opakovať. Poviem len, že v cirkvi je veľa klamstva, pretvárek, nenávisť, neschopnosti ísť do hĺbky, neschopnosti rozmyšľať. Mnohým v cirkvi doslova vyhovuje plávanie po povrchu. Od veriacich sa nechce rozmyšľanie, len poslúchanie príkazov.

Cirkev predsa tvrdí, že ľudí z LGBTI komunity miluje, váži si ich.

A rovno s tým im hovorí, že nesmú žiť v hriechu, teda mať partnera a žiť v láske. Odsudzuje ich na doživotnú samotu. Môžem to potvrdiť aj z vlastnej skúsenosti. Vybrala som sa za kňazmi a chcela s nimi hovoriť o LGBTI ľuďoch. Tvrdili mi, že ich milujú, že ich majú radi, len nech sa zbavia svojho správania a prejavov. Lenže koho potom milujú? Oni sa pod rúškom chápania tvária, že sú na ich strane, v skutočnosti im strašne ubližujú.

Konkrétne?

Kňazi mi ukazovali v počítači články o tom, že homosexualita sa dá liečiť, že touto cestou by mal ísť aj môj syn. Bolo to práve v období, keď sa v Košiciach organizoval Pochod za rodinu. Doma som si potom na internete vyhľadala meno odborníka, o ktorom kňazi hovorili, a vysvitlo, že sa za svoje závery sám ospravedlnil, dokonca priznal, že falšoval údaje. Prečo vlastne cirkvi prekáža láska dvoch ľudí?

Čo vás najviac prekvapuje?

To, že hlavnou témou fanatických kresťanov je sex. Sú ním priam posadnutí. Všimnite si, ako ich neustále zaujímajú spálne iných ľudí. Aké témy vyťahujú v diskusiách. Prečo sa neustále starajú do života iných ľudí, prečo sa nezaujímajú o dôležitejšie veci, napríklad o týrané ženy? Pamätám si, ako do jedného centra pre týrané ženy prišiel kresťanský politik a tým, čo im pomáhali, vmietol do očí, že svojím konaním vlastne rozbieajú rodiny. Chápete – rozbieajú rodiny, lebo poskytujú útechu týraným ženám a ich deťom. Tam je krásne vidieť, o čo im ide – o formálne nerozbitú rodinu. Čo tam po tom, že niekto trpí? Keď nám neustále podsúvajú falošnú tézu o tradičnej rodine, hoci odborníci sa už dávno vyjadrili, že ide len o umelý konštrukt, hnevám sa. Pozeráme sa na vonkajšie nálepky, ale uniká nám podstata, jadro.

Čo ním je?

Pre mňa je najdôležitejšie, ako je dieťa vychovávané. Ak je v takzvanej tradičnej rodine dieťa vystavované násiliu, prípadne je svedkom násillia, týrania matky a podobne, niet pochýb, že vyrastá v zlom prostredí. Teraz si vezmeme rodinu, ktorá nie je papierovo tradičná, ale dieťa je tam milované a vychovávané v láske a porozumení. Ktoré z tých dvoch detí je na tom lepšie? Z ktorého vyrastie plnohodnotný, šťastný a pokojný človek, ktorý nebude iným ubližovať, lebo bude rozumieť aj inakosti? Lenže na to sa nezameriavame, riešime len názov, povrch.

Jeden kňaz vám otvorene povedal, že ak máte syna geja, musel mať násilného otca. Inými slovami, bez toho, aby poznal vášho manžela, obvinil ho, že je tyran.

Áno, vtedy som sa napriek vážnosti situácie strašne rozosmiala.

To bolo neskutočne bizarné. Predstavila som si svojho pokojného a milujúceho manžela ako despotického otca a pochopila som, ako to v cirkvi robia – pokojne niekoho obvinia, hoci o tom nevedia nič. A takto to robia so všetkými z LGBTI komunity. Nevie, či sa toho dožijem, ale verím, že raz aj cirkev zmení prístup. Nové veci sa presadzujú ťažko, ale vždy sa nakoniec presadia, hoci to trvá stovky rokov. Odsudzovaní a vysmievaní snád raz budú braní ako všetci ostatní.

Kde začať?

Od seba. Prispieť by mohli aj médiá debatami s odborníkmi, ktorí by jasne povedali, ako to s LGBTI ľuďmi je. Ľudia potrebujú počuť súhrnné stanoviská lekárov, psychiatrov a psychológov, aby im bolo jasné, čo sú mýty a čo je realita. Pridať by sa mohli aj verejne riešené osobnosti, ktoré majú

ELENA MARTINČOKOVÁ (1952) vyštudovala Filozofickú fakultu UPJŠ v Prešove, pracovala ako stredoškolská učiteľka. V súčasnosti pôsobí v oblasti distribúcie cudzojazyčnej literatúry pre školy a venuje sa práci s deťmi z marginalizovaných komunít ako dobrovoľníčka v OZ Maják nádeje a OZ ETP – Centrum pre udržateľný rozvoj. Je spoluzakladateľkou iniciatívy Združenie rodičov a priateľov, ktorá prepája príbuzných a priateľov LGBTI ľudí. Iniciatíva sformulovala poslancom parlamentu otvorený list, v ktorom ich žiada, aby riešpektovali ľudské práva LGBTI ľudí a zdržali sa hlasovaní zasahujúcich do ich dôstojnosti.

Divoké kvety

 Jana Čavojská

Prírodné, strapaté, neusporiadané. Taký je najnovší trend vo viazaní kytíc. Kvetinári majú krásne povolanie: rozdávať radosť, alebo aspoň potešia v ťažkých chvíľach. Našťastie sme na kvety nezanevreli ani počas pandémie.

Magda Grambličková pracovala predtým v mimovládach. Za počítaním v kancelárii. Jej srdcovkou bola záhrada, a ak nebola v robote, alebo sa nevrátila v zemi, pozerala anglické záhradnícke seriály. Videla, ako tam fungujú kvetinové farmy. Aj maličké mestské záhradky, aj veľké lány kvetov na vidieku. Prečo to neskúsiť aj u nás? Zatiahla do toho sestru Silviu a začali sadiť. Vo Veľkej Doline nedaľko Nitry vyrástli kvety a aj srdcovka dvoch sestier, kvetinová farma Zeliny z doliny.

Rastliny po babičke

„Najradšej máme klasické druhy kvetov, ktoré mala v záhrade aj babička. Stračie nôžky, orlíčky, čiernušky, často aj zabudnuté kvety, ktoré sa už ani nepestujú,“ rozpráva Magda. „Najviac si vážim druhy, ktoré človek zdedil v záhrade, keď si kúpi starý dom. Mám napríklad desiatky rokov staré kríky pivoniek. A pestujeme aj nové kvetinárske odrody tradičných druhov. Napríklad papuľky. S tými tradičnými by sme sa nedopracovali k potrebnej dĺžke stoniek ani výdrži vo váze.“

Je vraj úplné pravidlo, že sa kvety neurodia. Napríklad na papuľkách sa vlni objavili čudné húsenice a kvety zožrali. Nikto nedokázal druh húseníc identifikovať. Občas niečo zamrzne, občas niečo zničí vietor. No aj bez extrémov každé miesto, pôda, slnko či vietor robia pri pestovaní svoje. „Hoci tieto kvety zvyknú ľudia nazývať lúčne alebo divé, nie sú lúčne ani divé a je okolo toho kopec roboty, kým ich človek dopestuje,“ konštatuje Magda. Dodáva, že má chuť zasadiť všetky kvety, ktoré sa jej páčia. Nazýva to zberateľskou mániou. Páči sa jej oveľa viac odrôd, než by stihla vypestovať.

Zeliny z doliny robia kyticčky na objednávku alebo hotové predávajú v partnerskej nitrianskej kaviarni. Spočiatku dodávali do kvetinárstva. „Ale to nám príliš nesedelo. Chceme pestovať iné veci, než chcú kvetinárstva. Potrpíme si na drobné kvety so zaujímavou štruktúrou. Nebaví nás pestovať do nemoty veľké, výrazné kvety, ktoré kvetinárstva potrebujú. Tak sme si povedali, že budeme pestovať pre seba a viazať z toho, čo nás baví.“

Sestry Grambličkové neabsolvovali žiadny kurz. Viazu podľa svojej fantázie a estetického vkusu. Sledujú prácu zahraničných floristov, ktorí tiež uprednostňujú divokosť a prirodzenosť. Aj ich hlavnou motiváciou pre farmárčenie je prirodzené, ekologické hospodárenie. „Bývame mimo dediny uprostred poľí. Každý deň mám na očiach, aké devastujúce je poľnohospodárstvo. Na našej farme chcem ukázať, že hospodáriť sa dá aj inak než vymlátením čo najväčšieho zisku.“ Zeliny z doliny hospodária bez chemických postrekov a hnojív a podporujú prirodzenú druhovú pestrosť rastlín. Túto sezónu plánujú prejsť na bezorbové hospodárenie.

„Pri pestovaní som si uvedomila, ako strašne ma ubíjalo sedenie za počítačom. Hoci je táto robota naozaj ťažká drina, oveľa lepšie sa psychicky cítim, keď celý deň pracujem v záhrade,“ uzatvára Magda. Jej snom je mať raz veľkú zeleninovú farmu, sociálny podnik, ktorý by zamestnával mamičky po materskej.

Pestré Biele Karpaty

Kvety z Bielych Karpát viaže do kyticiek Daniela Mošková Jašková z kvetinárstva a kvetinovej farmy Čerňuška v Bošáci. Kedysi pracovala v ko-

merčnom kvetinárstve. No do kytíc jej kázali viazať rôzne plastové ozdoby a nesedelo jej ani to, že používajú kvety, ktoré sem cestovali z druhej strany sveta tisícky kilometrov v chladniacich boxoch. Naozaj musí ruža cestovať do Trenčína z Ekvádoru? – pýtala sa sama seba. Nedokážeme tomu s našimi krásnymi kvetmi konkurovať?

Daniela vyrástla na kopaniciach. Ovocie a zeleninu doma nekupovali. Jej rodičia a starí rodičia dokázali všetko vypestovať. Daniela túžila viazať kvety, ktoré si sama zasadí a vypestuje. A tak to popri materskej skúsila. „Teraz môžem ľuďom ponúknuť, čo v kvetinárstve nekúpia. Množstvo druhov ekologických kvetov, narašené konáriky – sú také krásne, že dokážu plnohodnotne konkurovať kyticiam z kvetinárstiev,“ hovorí. Jej kyticčky sú sezónne. Žiadna slnečnica v decembri. Na zimné kyticčky si suší kvety cez leto a dopĺňa ich slamienkami, zeleňou zo stálezelených kríkov a narašenými vetvičkami. „Taká kyticčka je veľmi trvácna. Vo váze vydrží aj mesiac. Ľudí postupne prekvapuje, lebo halúzky rozkvitnú. A keď zeleň odíde, slamienky vydržia aj niekoľko rokov,“ usmieva sa Daniela.

Ona miluje orlíčkové lúky. Keď kvitne orlíček, musí ísť do prírody a užiť si pohľad na ne. Sú to na prvý pohľad jednoduché a nenápadné kvietky, no bližší pohľad na ne Danielu vždy očarí. Ak hľadá do kyticčky niečo nevšedné, nejde po exotických kvetov, ale do prírody v Bielych Karpatoch. Chce čo najprírodzenejšie kytice. Patria do nich aj prekvapivo estetické hrachory či lúčne kvety. Alebo odolné hortenzie, aké mala ešte Danielina babka. Pôvodné pivonky. Stračie nôžky. „Veľmi veľa kvetov, ktoré v moderných záhradách nahrádzajú tuje, stromčeky na kmienkoch a farebná

NOTA BENE

5 2021

Reportáž

9

kôra,“ konštatuje Daniela. „Klasické záhrady našich babičiek ponúkali nejaké kvety celý rok. Ja sa také kvety snažím zachovať a rozširovať.“

Vyžaduje si to vynaloženie náma-
hy pri práci so zemou. Zachraňovanie
kvetov, keď fučí alebo mrzne. Skla-
mania, keď úroda zničí počasie alebo
škodcovia. Predstava, že kvetinárka
si počas romantického západu sln-
ka zájde odtrhnúť kvety do záhradky
a všetko vlastne vyrastie samé, je veľ-
mi skreslená.

Kytička z neba

V kvetinovom ateliéri Natur Dekor
v centre Levíc viaže kytice floristka
Enikő Kicková. V roku 2008 dostala
jednu v Tatrách aj britská kráľovná
Alžbeta. Bolo to na jeseň. Enikő v nej
preto spojila ruže, ľubovníky a hor-
tenzie so šípkami, vresovcami, buko-
vými listami a čučoriedkami. Symbo-
lizovala tatranskú prírodu a farba ruží
zas ranné zore. Tá kytica – rovnako
ako ostatné, ktoré Enikő viaže – mala
príbeh. Floristka sa bála, že kráľov-
ná ju rýchlo odloží. Na oficiálnych
návštevách dostáva množstvo kvetov,
všade ju vítajú kyticou. No túto mala
kráľovná Alžbeta v rukách veľmi dlho.

Keby mala pre Jej Veličenstvo via-
zať kyticu teraz, chcela by ju Enikő
potešiť a povzbudiť po tom, čo prišla
o manžela. Bola by jemná a nežná,
v pastelových jarných farbách.

V ateliéri je obklopená kvetmi zo
všetkých kútov sveta. Objednáva ich
cez kvetinovú burzu v Holandsku.
Dáva jej to úžasné možnosti pri tvor-
be kytíc. Zároveň využíva sezónne
prvky. Konvalinka v auguste? V ho-
landskom skleníku ju vypestujú. No
nebude v najlepšej kondícii a jej cena
bude vyššia než v sezóne. Je lepšie na-
sledovať cyklus prírody. Mimochodom,
je to aj momentálny trend. Moderné
kytice sú prírodné, strapaté, akoby
neusporiadané.

Enikő a jej manžel Ladislav svoju
prácu milujú. Ich zákazníci a kvety,
ktoré pre nich pripravujú, sa stali ne-
oddeliteľnou súčasťou ich života. Pan-
démia medziľudské vzťahy ešte upev-
nila. „Keď nás vlani zatvorili, mali
sme pripravený tovar na predaj. Tak
som poviazala kyticu a rozvážali sme
ich do schránok stálym zákazníkom,
aby sme ich potešili,“ spomína Eni-
kő. „Ulice boli prázdne a ľudia nám
mávali len cez okná. O pár dní prišli

objednávky kytíc. No kvety som už
rozdala a nové sa nedali doviezť. Naši
dodávatelia totiž nemohli vycestovať
do zahraničia. Burza v Holandsku za-
tvorila a tony kvetov skončili v kom-
poste. Trhalo mi z toho srdce. Na
druhej strane, hypermarkety mohli
s potravinami doviezť aj kvety... Ja
som prvé kytice viazala z kvetov zo
svojej záhrady a kvetov, ktoré som
mala nasušené.“

Situácia sa postupne ustálila. Ob-
novili sa dodávky kvetov. Svadby však
neboli alebo boli v malom. V kruhu
rodiny niekde na záhrade. „Boli osob-
nejšie, intímnejšie a krajšie,“ myslí si
Enikő. No pandémie sa vo floristike
prejavila aj inak. Bolo treba viazať
veľa smútočných kytíc.

„S ľuďmi sme boli aj v dobrom,
aj v zlom. Aj vo veselých, aj v smut-
ných situáciách. Prežívali sme s nimi
strach aj radosť. Keďže zákazníci ne-
mohli prísť k nám, rozbehli sme do-
nášku kvetov. Prežívali sme pri nej
krásne príbehy.“ Doručili napríklad
veľkonočnú kyticu babičke od vnuka,
ktorý ju nemohol prísť navštíviť. Ky-
ticami od nich želali deti na diaľku
všetko najlepšie svojim mamám na
deň matiek a žiaci svojim učiteľom na
deň učiteľov. Roznášali kvety ako po-
ďakovanie za pomoc, alebo „žehliace“
kytice ako ospravedlnenie, ak niekto
urobil niečo zlé. A darovali dokonca
kyticu z nebička. Svojej stálej zákaz-
níčke, ktorej manžel zomrel na koro-
navírus. Kupovala kvety a povzdychla
si, aké by to bolo, keby ju manžel ešte
niekedy mohol kvetmi obdať. Kveti-
nári z centra Levíc sú šťastní, že ho
mohli zastúpiť.

1 (str. 8-9) Magda Grambličková sníva o ze-
leninovej farme, ktorá by fungovala ako
sociálny podnik. Foto: Jana Martišková.

2 Silvia (vľavo) a Magda Grambličkové za-
čali pestovať ekologické kvety pred piatimi
rokmi. Foto: Jana Martišková.

3 Daniela Mošková Jašková hľadá exoti-
ku v prírode Bielych Karpát. Foto: Vladimír Kampf.

4 Enikő a Ladislav Kickovci viazali
kyticu aj pre britskú kráľovnú Alžbetu.
Foto: Jana Čavojská.

5 Za kyticami, ktoré viaže Daniela
Mošková Jašková, je veľa ťažkej práce.
Foto: Jana Čavojská.

6 Kým kvetinárstva uprednostňujú veľké,
výrazné kvety, na farme Zeliny z doliny
radšej pestujú malé kvietky so zaujíma-
vou štruktúrou. Foto: Jana Martišková.

NOTA BENE

5 2021

Portrét

12

Otvorene o žene

Michaela Barčíková

Lucia Dovičáková

Lucia Dovičáková maľuje každodennú rutinu žien, plnú predsudkov a stereotypov. Robí to s iróniou, provokuje a ukazuje, čo je na našich tradíciách absurdné. Často sa pritom inšpiruje sama sebou a otvára témy, o ktorých sa bežne nehovorí.

Jej diela sú známe aj ako „drzácke obrázky“. Najprv boli na jej kresbách dievčatá, ktoré strkajú prsty tam, kam nemajú. Neskôr matky, ktoré nie sú vždy iba šťastné, usmiata a ich domácnosti dokonalé.

V súčasnosti ukazuje, aká zložitá môže byť úloha ženy, matky a manželky, čo sa snaží skákať cez všetky prekážky naraz. Trefne pomenúva stereotypy, spájané so ženami aj s mužmi.

Nemá strach ani z odvážnych maľieb. Počas materstva začala ešte viac venovať pozornosť rutine žien, ktoré sa pasujú každý deň s úlohami, plnenie ktorých sa od nich vyžaduje. „Od detstva bojujem s tým, že som žena.

Bojujem s očakávaniami, ktoré sú na ženu kladené, a myslím si, že nie som ideál, ktorý si predstavujem.“ Dodáva, že už má skoro štyridsať a stále sa s tým nedokáže vyrovať.

Pri kreslení sa často inšpiruje sama sebou. Ubehlo len pár rokov, odkedy sa stala mamou a do svojej tvorby zaradila aj obrázky s témou materstva, no podľa nej už vidno, že naša spoločnosť prešla veľkou zmenou. „Ženy sú dnes omnoho uvedomelejšie. Najvýraznejšie som si to všimla práve na matkách. Keď som bola tehotná, mnohých prekvapovalo, že vo svojej tvorbe ukazujem reálne pocity, ktoré s tehotenstvom a materstvom súvisia – a nielen tie pekné. Mám pocit, že dnes je to už bežné a v spoločnosti počuť množstvo hlasov žien, ktoré hovoria otvorene o svojich skúsenostiach, o tom, ako prežívali popôrodnú depresiu a náročné obdobia.“

V čase, keď ich kreslila ona, to nebolo bežné. Žena matka bola idealizovaná a obzvlášť muži vraj ťažko niesli, keď z nich robila skutočné postavy. Niektorí boli pobúrení, že im kazí obraz matky. Podľa nej to je prirodzené. „Len ťažko si dokážeme pripustiť, že naša vlastná matka by sa kvôli nám mohla cítiť zle, respektíve že by nás nemala bezvýhradne rada.“

Silné ženy

Lucia Dovičáková pochádza z Košíc. Od detstva kreslila, veľmi ju to bavilo. Nerozumela rozdielom v správaní a návykoch chlapcov a dievčat. „Pýtala som sa, prečo majú chlapci viac voľnosti ako my a prečo sa nemôžeme správať rovnako ako oni.“ Zároveň dodáva, že v jej rodine mali ženy silné postavenie. Jej babka bola starostka, mama zas tým krkom, ktorý

hýbe hlavou rodiny. Prekážalo jej však, že v umení ani v literatúre nedokázala nájsť silnú ženskú hrdinku.

Strednú školu si však vybrala praktickú, jej rodičia sa totiž báli, že sa ako umelkyňa nepresadí. Nastúpila tak na strojnícku priemyslovku. „Vďaka tomu dnes ovládam strojopis a viem, ako funguje prevodovka,“ dodáva so smiechom.

Administratívna pracovníčka z nej nakoniec nie je, ale to, že bude výtvarníčkou, tiež spočiatku nebolo jednoznačné – hoci absolvovala Fakultu umení v Košiciach. „Myslela som si, že sa umeniu nebudem vôbec venovať. Chvíľu som sa pohrávala s myšlienkou, že si pôjdem do zahraničia zarobiť.“ To aj urobila a na rok odišla s manželom do Írska. Pracovala vo fastfoode a tam si uvedomila, že jej kreslenie chýba. Po návrate na Slovensko však osem rokov pracovala vo firme na vý-

NOTA BENE

5 2021

Portrét

13

NOTA BENE

5 2021

Portrét

14

robu mobilných hier. Až po narodení syna si uvedomila, že sa chce venovať umeniu.

Tabu témy

Vo svojich dielach sa nebojí tém, o ktorých mnohí nehovoria. Sama napríklad bola na plastike prs. Nie je si však istá, či to bolo správne rozhodnutie. Túto tému kreslila a chcela tak prispieť k tomu, aby sa o takýchto veciach začalo viac hovoriť. Reakcie ľudí sú rôzne. „Niektoré ženy mi na výstave poďakovali, rozrozprávali sa, že niečo podobné zažívajú aj ony. Iní však krúčia hlavami a nemajú pre to pochopenie.“

Momentálne pokračuje v doktorskom štúdiu v ateliéri grafiky na Fakulte umení v Košiciach. Napí-

sala dizertačnú prácu na tému, či je jej práca automaticky feministická, keďže sa venuje téme žien a ich postavenia. Zároveň hľadala odpoveď na otázku, či je feministka. „Myslím si, že som hrdá feministka.“

Dnes sú na jej akvareloch, maľbách a kresbách aj ďalšie témy, najmä partnerské a vzťahové. Aj vo forme romantizujúcich obrázkov. Na najnovších kresbách sa objavujú kone. „Tie som začala kresliť, keď som sa rozhodovala, či ostať v partnerskom vzťahu, alebo nie. Veľmi som bojovala za to, aby som mohla pokračovať v robení umenia aj po narodení dieťaťa, no pripadala som si ako prekážkový kôň,“ hovorí Lucia Dovičáková. Nevedela si predstaviť, že by prestala maľovať počas materstva. Odniesol si to

partnerský vzťah. „Zamotala som sa v tom. Rozmýšľala som, ako to vyriešiť, a mala som pocit, že čokoľvek urobím, bude to zle. Nevidela som dobré riešenie.“

Kone na jej obrazoch sa tiež zamotali. Samy do seba, respektíve do prekážok, ktoré mali hravo zdolať, no ukázalo sa, že je to o čosi ťažšie. „Nečakala som, že tomu budem čeliť, že budem stáť pred takouto situáciou, a stalo sa to. Možno, keby som ustúpila – možno, keď žena ustúpi, tak je naozaj celá rodina spokojná. Ale ja som cítila, že to nedokážem.“

Istý čas bola presýtená ženskou témou. Vrátila sa ku koňom. Majú predstavovať aktuálnu situáciu v karanténe. „Kôň stojí natlačený do formátu a má okolo seba veľmi málo priestoru,“ opisuje výtvarníčka.

Zastavené v čase

Keď pracovala vo firme na výrobu mobilných hier, začala tvoriť aj videá. Neskôr si však uvedomila, že ju viac baví pracovať s tým, čo sa zastavilo v čase. „Nepotrebujem sa hrať s vecami, ktoré plynú. Keď si spomeniem na videá, boli to akoby len rozpočítavané statické vizuály.“ Rada by sa venovala aj komiksom, ale ako sama hovorí, nemá pre to trpezlivosť.

„Keď mám výstavu, ľudia sa nezvyknú vyjadriť. Prídu pochváliť, keď sa im čosi páči, ale opačne to nefunguje. Uznávam, že počet lajkov alebo komentárov na sociálnych sieťach je tenký ľad na vynášanie nejakých súdov, ale pre mňa je to priama reakcia, odozva, ktorú potrebujem počuť.“

NOTA BENE

5 2021

Portrét

15

Všima si na sebe, že ako nepracuje s grafickým dizajnom, v jej olejomaľbách sa vyskytuje viac farieb. Naopak. Keď vyvíjala hry, boli to väčšinou farebné hry pre deti. Preto vo svojom voľnom čase pracovala radšej s tmavými a šedastými farbami. Potrebovala to vyvážiť. Teraz má rada pestrejšie farby, hlavne ružovú. Tú rada používa aj preto, lebo je považovaná za ženskú farbu.

Výtvarníčka zverejňuje svoje diela okrem výstav aj na sociálnych sieťach. „Možno niekto, kto sa cíti podobne, si pri tej kresbe niečo uvedomí a pomôže mu to,“ hovorí. Jej sa to stáva pri knihách. „Veľmi mi pomáha, ak sa dokážem stotožniť s hlavným hrdinom. Vtedy sa mi psychicky uľaví.“

Spomína, že počas výstavy s témou materstva sa jej ozvalo veľa žien, aby jej poďakovali. „Cítili sa nabité pozitívnou energiou a že v tom nie sú samé.“ Na druhej strane má však aj negatívne skúsenosti. Skôr od mužov. „Tí si o mne mysleli, že musím byť frustrovaná matka.“

S rovnakými názormi sa stretáva aj na sociálnych sieťach. „Polovica ľudí ma posielala na psychiatriu a tej druhej sa moje obrazy veľmi páčia.“ Komentáre už nie sú také kritické ako v začiatkoch. „Myslím si, že je to aj tým, že sa o stereotypoch viac rozpráva. Aj ženy o tých témach viac diskutujú.“

Stále však nerozumie tomu, ak niekto pred obrazmi kritizuje jej vzhľad. „Vždy ma to raní a nerozumiem, čo to má spoločné s mojou pracou.“

NOTA BENE
5 2021
Fenomén

16

Bojovníčky v ružovom

Galina Lišháková

Indických žien oblečených do ružových sári sa boja násilníci, ale aj policajti a politici. Ružový gang im totiž už párkrát naložil na zadok a prinútil ich tak riešiť neprávosti.

Hnutie indických žien Ružový gang vzniklo v okrese Banda v štáte Uttarpradéš v indickom regióne Bundelkhand s predsavzatím zastaviť domáce násilie páchané na ženách. Postupne svoje ciele rozšírilo aj o boj voči sexuálnemu násiliu na ženách, detským sobášom, korupcii v polícii a takzvanému venu za úmrtie, ktoré vypláca vdovec svokrovcom v prípade, že ich dcéra v manželstve s ním umrie. Neraz totiž ide o smrť za podozrivých okolností, napríklad ženu nájdu doma upálenú a zvalia to na nešťastnú náhodu pri varení. Podozrenie, že ju mohol zabiť manžel, polícia aj svokrovci za úplatok ľahko poprú a jej smrť sa uzavrie ako samovražda. Podľa posledných údajov zverejnených indickým Národným úradom pre zber údajov o kriminálnych činoch (NCRB) bolo v roku 2019 nahlásených sedemtisíc sto prípadov, kedy vdovec za smrť manželky vyplatil veno za smrť.

Nedotknuteľní

So sexuálnym násilím je to v Indii ešte dramatickejšie. Podľa správy NCBR bola v roku 2019 v Indii znásilnená žena každých zhruba šesťnásť minút. Z celkového počtu 32 033 nahlásených prípadov znásilnenia bolo 11 % obetí z komunity dalitov, čiže najnižšej kasty nedotknuteľných, v ktorej vznikol Ružový gang. Dáta, ktorými disponuje OSN, hovoria, že ročne vstúpi v Indii do manželstva jeden a pol milióna neplnoletých dievčat. V okresoch, kde žijú dalitovia, sa počet detských sobášov pohybuje medzi 29 % až 39 %. Dostupné údaje naznačujú, že v dôsledku súčasnej pandémie, ktorá prehĺbila chudobu, ich počet rastie.

Kvôli kastovému systému sú nedotknuteľní stále mimoriadne chudobní a nemôžu sa vymaniť z tohto spoločenského statusu. Majú obmedzený prístup k vzdelaniu aj zdravotnej starostlivosti, dokonca majú zákaz nosiť topánky. Vyššie kasty dávajú dalitom tie najšpinavšie práce za mizerné peniaze. Narodenie dcéry im neraz prináša smútok, lebo ju považujú za bezcennú. Aj kvôli chudobe sa ju snažia čím skôr vydať, ešte ako dieťa. Sobáš z lásky neprichádza do úvahy.

Detské nevesty rodia bežne už v dvanástich-trinástich rokoch. Nielen ich manžel, ale aj jeho rodina ich často považuje za ďalší hladný krk a frustráciu si na nich vybíjajú násilím. Nie je raritou, ak preto zomrú za záhadných okolností, alebo naozaj spáchajú samovraždu.

Keď polícia nekoná

Aj Sampat Pal Devi, zakladateľku Ružového gangu, rodičia vydali ako dvanásťročnú. Vo svojich dvadsiatich rokoch už mala päť detí a vo vzťahu s oveľa starším manželom sa necítila šťastná.

Raz videla ženu tyranizovať svoju mladú nevestu. Vedela, že sa k nej tak správa celá rodina. Pýtala sa ženy, prečo to robí, a snažila sa jej dohovoriť. Do debaty vstúpil manžel mladej ženy a Sampat Pal hrubými slovami odohnal. Na druhý deň šla Sampat Pal s kamarátkami na pole svojho manžela a pristihla muža ženy, ktorej sa zastala, ako kradne úrodu. Schytila bambusovú palicu a aj s kamarátkami mu naložili. Nielen za zlodejínu, ale aj za zlé správanie k manželke. O udalosti hovorila celá dedina. Sampat Pal začala vyhľadávať ženy z okolia, ktoré mali problém s manželmi a ich rodinami.

Tak vzniklo hnutie žien v ružových sári. Neodmysliteľne k nim patrí bambusová palica, ktorú občas použijú na sebaobranu alebo ako výchovný prostriedok. Sampat Pal Devi sa totiž neraz potvrdilo, že dobré slovo nestačí. Na stretnutiach Ružového gangu preto ženy učí, ako sa ňou môžu brániť. Zistili napríklad, že sa im ňou lepšie manipuluje, keď si dlhé sári zaviažu medzi nohami, a že pri sebaobrane je efektívnejšie uchopiť palicu na oboch koncoch. „Každé dievča by sa malo primerane vyzbrojiť. Stačí na to aj obyčajná palica. Nebude ju musieť ani použiť, už pohľad na ňu mnohých odradí od toho, aby sa k nemu priblížili so zlými úmyslami,“ povedala Sampat Pal Devi v rozhovore pre portál Daiji World. Na otázku, či by nebolo rozumnejšie obrátiť sa na políciu, odpovedala, že kým strážcovia zákona nepomáhajú obetiam, ale zločincovi, nie je na tom nič zlé, keď vezmete zákon do svojich rúk. Priznala, že Ružový

gang niekoľkokrát zbil policajtov za to, že poslali do väzenia nevinných. „Teraz sa nás boja a naše požiadavky riešia rýchlejšie.“

Ružový gang funguje tak, že keď sa dozvie o nejakej nespravodlivosti voči žene, niekoľko desiatok jeho členiek ide na miesto zistiť, čo sa stalo, a ak treba, dohliadne na to, aby polícia zasiahla.

Rešpekt aj u mužov

Sampat Pal Devi a jej hnutie na ochranu žien získalo silnú základňu. Aamit Khanna, nezávislý konzultant, ktorý Sampat Pal spoznal v roku 2013, si to vysvetľuje samotnou osobnosťou tejto pozoruhodnej ženy. „Sampat Pal je veľmi zhovorčivá. Vystupuje bez obalu a u ľudí vzbudzuje rešpekt. Ak dôjde k zločinu voči žene, ľudia idú priamo do jej domu. Sampat Pal zavolá policajtom a hovorí im, čo majú robiť. Vie, na koho sa má obrátiť, kedy a čo kto môže v tomto procese urobiť. Okamžite koná, videl som to.“ Aamit Khanna hovorí, že Sampat Pal u mužov vzbudzuje rešpekt aj preto, že napodobňuje ich spôsoby. „Dokáže hovoriť veľmi urážlivo, rovnako ako oni. Neberie si síce pred ústa servítku, ale je otvorená a má vynikajúcu pamäť. Vzhľadom na to, že nemá takmer žiadne vzdelanie, je fenomén.“

O Sampat Pal Devi a jej hnutí vznikli dokumenty, divadlo, kniha aj hollywoodsky film. V roku 2014 ju však členky hnutia Gulabi gang zosadili z funkcie šéfk. Nepáčilo sa im, že sa bez ich súhlasu stala súčasťou televíznej šou Big Brother a obvinili ju, že si privlastnila päťtisíc rupií, čo je približne 58 eur, od ženy, ktorá ju požiadala o pomoc, pretože ju manžel psychicky týral. Sampat Pal obvinenie odmietla a zaprisahala sa, že svoje meno očistí. V hnutí ostala ako bežná členka a postupne svoju pozíciu upevnila. Mnohí jej však vyčítajú, že sa pošpinila svojimi politickými ambíciami. O politický post sa neúspešne uchádzala trikrát, v rokoch 2007, 2012 a 2017, a pri poslednom pokuse vraj zatvárala oči pred obvineniami jedného z jej straníckych kolegov z toho, že je sexuálny násilník.

Hnutie Ružových sári má dnes tri frakcie. Jednu vedie Sampat Pal v Bande, druhú Suman Singh Chauhan v Mahobe a tretiu Asha Nigam v Kanpure. Najnovšie sa

NOTA BENE
5 2021
Fenomén

17

usiluje zastaviť sexuálne násilie voči dievčatám a ženám v blízkosti stredných aj vysokých škôl, chrámov, trhov aj v rodine.

Každopádne, Sampat Pal Devi je jednou z najinšpirujúcejších žien modernej Indie. Svojím hnutím pomohla mnohým ženám a dosiahla, že témam sexuálneho násilia, detských sobášov aj vena z úmrtia sa začalo v Indii venovať viac konštruktívnej pozornosti. Inšpirovala vznik podobných združení, napríklad takzvaných jednotiek „Romeo“, ktoré sa snažia priamo v uliciach odhaľovať prípady sexuálneho obťažovania dievčat.

Autorka je redaktorka portálu Veda na dosah.

Ženských ružových hnutí je viac
V Číne existuje nacionalistické internetové hnutie, ktoré sa sfornovalo na portáli Jinjiang Wenxue Cheng s ružovým pozadím, kde neznámi autori zverejšňovali svoje literárne texty. Vznikli tam rôzne názorové skupiny, aj skupinka mladých nacionalistiek, ktorá neznáša akúkoľvek kritiku čínskej politiky, čínskych výrobkov či čínskych národných hrdinov. Členky Little Pink Army sú vtedy agresívne, našťastie neškodným spôsobom. Napríklad keď austrálsky zlatý Plavec Mack Hortno počas olympiády v roku 2016 označil čínskeho konkurenta Sun Yanga za drogového podvodníka, zaplavili jeho účty na Instagrame, Twitteri a Facebooku skáčucimi ružovými postavičkami.
V Iráne sa ženy potichu búria voči striktným islamským pravidlám tým, že nosia výrazne ružové šatky, kabelky, kabáty či svetle.

1 Členky Gulabi – Ružového gangu, hnutia bojujúceho za práva žien, kričia heslá počas svojho zhromaždenia v severoindickom Allahabade. Na transparente sa píše: „Srdečne vítame líderku Gulabi gangu Sampat Devi Pal.“
Foto: REUTERS/Jitendra Prakash.
2 Žena z Gulabi gangu počas protestu požadujúceho vytvorenie samostatného štátu z regiónu Bundelkhand.
Foto: REUTERS/Parth Sanyal.

V mojom tíme je Zuzana Čaputová

Elena Akácsová Shutterstock

Keď sa my, ženy, ocitneme samy v nepríjemnej situácii, môžeme z nej utiecť, alebo si predstaviť, že za nami stojí tím kamošiek – superhrdiniek, a úder odvrátiť.

Bolo to hrozne dávno, ešte za čias socialistických pionierskych táborov. Oznámili nám, že dnes príde tréner karate a urobí nám hodinový kurz základných techník sebaobrany. Hurá, tešili sme sa!

Prišiel expert a nechal nás hodinu behať okolo tábora. Na naše nazúrené zadychčané reakcie odpovedal, že dobre utekať, to je tá najlepšia sebaobrana. Iste, ukázal nám potom aj nejaké chvaty, ale tie si nepamätám. Iba to si pamätám, že aj to ten expert predpovedal: „Aj tak si ich nebudete vedieť v pravý čas v pamäti vybaviť a použiť správne. Aj kopnúť útočníka na citlivé miesto treba vedieť. Ak ho kopnete zle, iba ho rozzúrite. Za hodinu sa žiadny kurz sebaobrany nedá urobiť. Bez tréningu je stále tá najúčinnnejšia sebaobrana vedieť rýchlo utekať.“

Nedávno bol v denníku SME uverejnený článok, v ktorom česká lektorka sebaobrany Jasmína Houdek radí, ako sa brániť proti sexuálnemu obťažovaniu na ulici. Takému tomu hvízdaniu, pokrikovaniu, oplzlým rečiam či nevyžiadaným dotykom. No a ona tvrdí, že sa voči tomu treba vždy ohradiť a nie mlčky utiecť.
„Keď ustupujeme, dávame ľuďom, ktorí na nás pokrikujú, moc nad svojimi životmi. Zostane nám často pocit poníženia a hnev, a na takú situáciu myslím večer, na druhý deň a možno aj mnohé roky potom, čo sa nám to stalo,“ povedala. Dodala, že predátori si nás testujú – tie, čo sa ohradia, nie sú ľahké obete a takým radšej dajú pokoj. Tie čo sa nebránia, atakujú viac.
A ak nám chýba odvaha, odporúča použiť kúzelný trik s imaginárnou partiou kamarátok. Teda predstaviť si, že po tej ulici, kde na nás niekto pokrikuje, ideme

s partiou kamarátok. S nimi by sme sa takého týpka nezľakli, skôr by sme sa mu vysmiali. A že ona sama si v podobných situáciách predstaví, že za ňou stoja kamošky Wonder Woman, Zuzana Čaputová, Pipi Dlhá Pančucha a ďalšie superhrdinky.

Veľmi sa mi tá rada páčila a vzápätí som ju aj použila. Pretože v každodennom živote narážame na blbcov, ktorí si na nás dovoľujú, a ak si to necháme a utečieme z boja, možno sa nič nestane, ale ostane v nás tá pachuť prehry hľodať dni i celé mesiace. Nehovoriac o tom, že ten blbec si nabudúce dovolí viac.

Musela som absolvovať jeden nepríjemný telefonát, a tak som si predstavila moje najlepšie kamarátky, ako stoja za mnou v superhrdinských sexy kostýmčekoch. Každá má pre mňa iný význam a je mi v niečom vzorom. Bola medzi nimi kamarátka Eva Borušovičová, ktorá mi raz povedala, že ak niekto opakovanne zneužíva moju slušnosť a skáče mi po hlave, treba mu urobiť hysterickú scénu. Takú, za ktorú sa budem aj sama pred sebou trochu hanbiť. Ale ktorou presne určím hranice. Vraj to úspešne používala aj Věra Chytilová. Možno si o nej mysleli, že je hysterka, ale nikto si už nikdy nedovolil skákať jej po hlave.

Dávajte si teda na mňa pozor. Za mojím chrbtom stojí hradba mojich dobrých kamarátok spolu s diplomatickou Zuzanou Čaputovou a výbušnou Věrou Chytilovou. A pre istotu som si tam prihodila aj tú Pipi Dlhú Pančuchu a jej výrok: „Toto som nikdy nerobila, to mi určite pôjde.“

Autorka je publicistka.

NOTA BENE
5 2021
Proti srsti

Potrebuje viac porozumenia

Sandra Tordová Tomáš Benedikovič, Jana Čavojská

Evanjelická farárka Anna Polcková chce, aby sa v jej cirkevnom zbore cítil prijatý a rešpektovaný každý človek bez rozdielu náboženstva, farby pleti či sexuálnej orientácie.

možno aj samu seba, tým, že ste sa stali farárkou?

Moje životné cesty nikdy neboli priamočiare. To, že som prekvapila samu seba, ste pomenovali úplne presne. Myšlienka, že môžem študovať teológiu a byť farárkou, mi najprv bola cudzia, ale po rokoch a zážitkoch, ktoré som nadobudla pri stretnutiach s chorými, umierajúcimi ľuďmi počas praxe na zdravotníckej škole, som o tom premýšľala čoraz častejšie. O takomto procese zrenia hovoríme ako o vnútornom povolaní – vocatio interna. Nepovažujem ho však za niečo, čo človeku určí smer raz a navždy.

Aké bolo vaše prvé skutočné stretnutie s Bohom? Prečo ho niektorí ľudia nezažijú, hoci oň veľmi stoja, a niektorým sa prihodí, hoci ho nevyhľadávali?

Otázkou je, čo je skutočné stretnutie s Bohom. Pre mňa to nie je len nejaký nadprirodzený zážitok, ale situácie, v ktorých sa ma niečo veľmi hlboko dotkne, čo mnou zatrasie, keď viem, že sa na svoj život alebo na život niekoho iného chcem pozeráť inak. To pokladám za stretnutie s Bohom. Je to slovo Biblie. Hudba. Modlitba. Príroda. Ticho. Tajomstvo. Chvenie, v ktorom veľmi intenzívne prežívam smútok aj nadšenie, pokoru, nahotu a svoje prázdno, ale aj prijatie seba samej so všetkými otáznikmi, slabosťami a nedokonalosťami, ktoré mám. Neviem presne, kedy som ho zažila prvýkrát. Ale určite to bolo spojené so zmätkom, ktorý vo mne zanechali otázky zmyslu života, keď som videla človeka umierať.

Je viera dar, alebo je to niečo, čo si vieme vypestovať?

Viera je dar Boží, teda človek ju nemôže získať svojou zásluhou. Ale viera je činná skrze lásku. Tento dar lásky nestačí prijať, ale treba ho ďalej rozdávať. V záujme o iného človeka. V konkrétnej pomoci. Ak ostáva len pri slovách, je to problém. Viera nie je hotový produkt, je to niečo, čo sa stále vyvíja.

Už dlhšie sa venujete pastorácii homosexuálov. Čo bolo impulzom, že ste začali verejne vystupovať k téme ľudských práv LGBTI komunity?

O tom, čo trápi LGBTI ľudí, nemôžem mlčať. Počúvam ich životné príbehy, vnímam ich strachy, a pritom viem, že veľká časť ich utrpenia je

zbytočná. Tragédiou je to, že LGBTI ľudia sú aj v cirkvi, kde by mali byť všetci bez rozdielu prijatí a rešpektovaní, často vystavení odmietnutiu a odporu. Mnohí kazatelia a kazateľky ich označujú za deviantov, tvrdia, že ich sexuálna orientácia je hriech – ohavnosť, úchylka, choroba. Takéto súdy sú výsledkom ľahostajnosti, nezájmu o človeka, neporozumenia, dezinterpretácie Biblie a neochoty poznať výsledky skúmania vied. Nevedomujú si, že ich nepokora a neláska zraňuje nielen samých LGBTI ľudí, ale aj ich rodičov, súrodencov, priateľov.

Ako svoju situáciu riešia LGBTI ľudia z vášho okolia?

Pokiaľ chcú LGBTI ľudia v takejto spoločnosti a cirkvi na Slovensku prežiť, musia svoje vzťahy skrývať. Musia sa pretvarovať. To, čo je pre väčšinu známsamozrejmé – ísť s partnerom alebo s partnerkou na spoločenskú udalosť, do divadla, reštaurácie alebo do kostola, je pre väčšinu z nich tabu. Mnohí odchádzajú z cirkvi, ale aj zo Slovenska. Niektorí, žiaľ, uvažujú aj o tom, že si siahnu na život, najčastejšie transrodoví ľudia. Za to, že sme k ich ľudským a občianskym právam stále nezažili postoj, nesieme zodpovednosť. Je to zbabelosť, pokrytectvo väčšiny. Som presvedčená, že diskusiu neotvárame aj preto, lebo dobre vieme, že „argumenty“, ktoré používame na to, aby sme obhájili status quo, neobstoja. Viacerí LGBTI ľudia, ktorí majú trvalý vzťah a podarilo sa im zabezpečiť si život tak, že sú spokojní, ma varujú, aby som o tejto téme toľko nehovorila. Odporúčajú mi, nech sa radšej venujem viac Rómom alebo ľuďom bez domova. Vnímam to tak, že ma chuť chrániť. Rozumiem im. Ale nemôžem im vyhovieť. Vždy budem zápasíť o to, aby mal každý človek prístup k právam, ktoré má väčšina automaticky. Menšina nedokáže dost hlasno tlmočiť svoje potreby, na to potrebuje hlas niekoho z väčšiny.

Sám pápež František vyjadril podporu legalizovaným partnerstvám ľudí s homosexuálnou orientáciou. Prečo je táto téma prijímaná tak ťažko a zmeny sú také pomalé?

Cirkvi v jej histórii trvalo niekedy pár storočí, kým uznala, že musí akceptovať vývoj vedy a zmeniť svoj pohľad na človeka, svet a život. Aj v tejto otázke už veľa cirkví vo svete zmenilo

NOTA BENE

4 2021

Rozhovor

21

svoje postoje a zákony. Verím, že na Slovensku k zmenám čoskoro dôjde.

Štúdium teológie v Nemecku ovplyvnilo váš pohľad na mnohé veci. Študovali ste tam aj feministickú teológiu. Čím vás zaujala?

Feministická teológia má viacerô prúdov, mňa zaujala feministická teológia oslobodenia. Vychádza z pomenovania nerovného rozdelenia moci v patriarchálnej spoločnosti. Pokiaľ náboženstvo slúži na obhajobu vládnucich skupín, sú potrebné prorocké hlasy, aby sa zneužitie moci demaskovalo. Feministická teológia nestavia na ideáli neutrality, ale otvorenie drží stranu marginalizovaným a znevýhodneným. Ženskú teologickú reflexiu stáročia ignorovali. Ženy boli prehliadané a umlčované. Keď sa ukázalo, že autorkou knihy, považovanej za dôležitú, je v skutočnosti žena, znížilo to v očiach autorít jej hodnotu. Ženy boli celé stáročia vedené k tomu, aby ticho a pokorne niesli svoju rolu manželky a matky, aby zabezpečovali servis. Dialo sa tak aj na základe interpretácie biblických textov, ktorá v patriarchálne usporiadanej spoločnosti vyhovovala predovšetkým mužom.

To, že si Ježiš nevyvolil nijakú ženu za apoštolku, býva hlavným argumentom, prečo ženy v rímskokatolíckej cirkvi nemôžu byť vysvätené za kňazky. A predsa aj podľa biblie Ježiša sprevádzali spolu s učeníkmi aj ženy. Kto boli tie ženy, ktorých príbehy unikajú našej pozornosti, a čo o nich vieme?

O ženách v Ježišovej blízkosti vieme stále málo. Evanjelíá sa o nich zmieňujú len okrajovo. Stretnutia Ježiša so ženami často zaznamenáva evanjelista Lukáš. Na jeho opisoch je jasné, že Ježiš prelamuje bariéry strachu a konvencií. Ku každému bez rozdielu pristupuje s bezpodmienečnou láskou, zrovnoprávňuje, vracia dôstojnosť. Tento prístup k človeku je jasný, zrozumiteľný všetkým ľuďom v každom čase a každej kultúre.

Keď som bola tínedžerka, pasáže z Biblie o tom, ako má žena v spoločnosti mlčať a byť podriadená svojmu mužovi, zásadne schladzovali moju náboženskú horlivosť. Boh, ktorý zo mňa chce urobiť neslobodnú, nerovnoprávnú bytosť, ma desil. Bojovali ste s niečím podobným aj vy?

Biblické spisy vznikali v úplne inom kultúrno-spoločenskom rámci, sú dobovo podmienené. Žena v patriarchálnej spoločnosti zďaleka nemala také práva ako muži. Jej miestom bola domácnosť, zmyslom života spokojnosť a šťastie rodiny. Od konca 17. storočia, keď sa začal vyvíjať historicko-kritický prístup k biblickým textom, vieme, že nie všetko v Biblii je Božie slovo. V jednotlivých spisoch sú pasáže, ktoré vyplynuli z vtedajších poznatkov. Dnes sú už mnohé z nich prekonané. Bibliu nestačí čítať, treba jej rozumieť. Na to sú potrebné odborné znalosti. Pokiaľ každé slovo budeme vnímať ako nemenné a večne platné, bude to problém. Biblia sa tak môže dokonca stať nástrojom násilia, ktorý mocní zneužívajú na to, aby ovládli ľudí. Tým, kto chce z iného človeka urobiť neslobodnú, nerovnoprávnu bytosť, nie je Boh, ale ľudia, ktorí o sebe vyhlasujú, že to robia v Božom mene. Ani farári o tomto, žiaľ, nehovoria vždy dostatočne jasne a zrozumiteľne.

V čom vidíte najväčšie problémy rodovej nerovnosti žien? Čo dlží spoločnosť alebo cirkev ženám v tejto oblasti?

Problém vidím v rigidnom prístupe niektorých veriacich k viere a k životu. Ženám často chýba dostatok sebadôvery. Mnohé kresťanky boli vychovávané odpúšťať a viniť samé seba tam, kde treba potrestať násilníka; byť úslužné a všetko strpieť tam, kde je nutná zdravá konfrontácia. Tým, čo zachráni ženy, ale aj celý svet, je láska. Úplné bezpodmienečné prijatie človeka. Odvaha zápasit' o svoje práva. Dôvera, že môžeme žiť lepšie, slobodnejšie. Spoločnosť dlží ženám primerané ohodnotenie ich práce, najmä v školstve, zdravotníctve, sociálnej oblasti – aby nemuseli trieť biedu, hlavne, ak zostanú samy s deťmi.

Nerada delíte ľudí na veriacich a neveriacich. Môže byť láskavý ateista lepším „kresťanom“ ako vlažný veriaci?

Ježiš v jednom podobenstve hovorí, že jediným kritériom viery je prejav lásky. To, čo sme urobili, alebo neurobili pre ľudí okolo nás, keď sa ocitli v ťažkostiach, v kríze, keď boli hladní, smädní, cudzinci, väznení. Ľudí, ktorí o láske k Bohu iba hovorili, ale ich konanie bolo s ich slovami v rozpore,

proroci, Ježiš aj apoštoli podrobujú kritike. Človek, ktorý prejavuje svojimi skutkami lásku k blížnemu, slúži Bohu, či o tom vie, alebo nevie. Aj keď nie je oficiálnym členom cirkvi, a teda nie je veriaci podľa cirkevného práva.

Pandémia na mnohé ženy dopadla ťažšie. Štatistiky hovoria aj o stúpajúcom počte prípadov násilia páchaného na ženách. Aké problémy riešia v tomto smere vaši veriaci?

Celý život sa v ostatnom roku skoncentroval na obmedzený priestor domu alebo bytu. K bežným povinnostiam, ktoré sa vo väčšine rodín na Slovensku očakávajú od ženy, pribudlo vzdelávanie detí doma. Registrujem preťaženie viacerých žien, ich fyzické, a najmä psychické vypätie. Vo svojej praxi sa dlhodobo stretávam so ženami, ktoré sa stali obeťou psychického a ekonomického násilia, ale aj mladými dievčatami, ktoré zneužíval otec alebo iný člen rodiny. Je pre ne mimoriadne dôležité, aby našli niekoho, komu sa môžu zdôverit', kto ich vypočuje a neodsúdi, ale pomôže im. Moja podpora väčšinou nestačí. Obete násilia potrebujú aj právnu, sociálnu, psychologickú, niekedy aj psychiatrickú pomoc. Ja im môžem dodať odvahy, že nemusia trpieť. V rozhovoroch s nimi zaznievajú témy úzkosti, strachu, sebaobviňovania, odpustenia a spravodlivosti, postupné spracovávanie pocitov viny a hanby.

Ako pandémie zmenila pracovný život vám?

Mala som v úmysle venovať sa veciam, ktoré v bežnom rytme nestíham, no nedostala som sa k nim. Viaceré aktivity som presunula do online priestoru, s mnohými ľuďmi som si písala a telefonovala. Zamestnávala ma tiež príprava pohrebov. Stretnutia s pozostalými boli náročnejšie. S mojimi spolupracovníkmi sme dosť času venovali príprave kultúrneho a komunitného centra.

Zriadili ste aj dve anonymné telefonické linky. Komu sú určené?

Seniorom a LGBTI ľuďom. Seniorom sme telefonovali my – farári a pastoraľni pracovníci, neskôr aj školené psychosociálne poradkyne, aby sme ponúkli rozhovor, ale aj konkrétnu pomoc, napríklad s nákupom alebo pri registrácii na očkovanie. Na druhú telefonickú linku

sa môžu obrátiť LGBTI ľudia, keď potrebujú podporu. Obyčajne si ju žiadajú v situácii, keď sa pripravujú na coming out.

Niekedy sa mi zdá, že v diskusiách o ochrane života zabúdame na dôstojnosť života. Alebo na prírodu, ktorá sa pred nami nevie sama ubrániť. Čomu by sa cirkev podľa vás mala venovať viac?

Cirkev sa musí otázkam ochrany života a ochrany prírody, čiže ochrany diela Stvoriteľa, venovať komplexnejšie. Chrániť život je potrebné nielen pred narodením, ale aj po ňom. Venovať pozornosť deťom v rómskych osadách i trpiacim a umierajúcim ľuďom v nemocniciach, seniorom v zariadeniach. Nezatvárať si oči a pomáhať rodinám, do ktorých sa narodí postihnuté dieťaťko, matkám, ktoré živia a vychovávajú deti samé, ľuďom bez domova. Cirkev musí prejavovať viac

porozumenia pre ženy, ktoré sú nútené premýšľať o interrupcii.

Ako sa vám vo vašom cirkevnom zbore darí spájať ľudí rôznych názorov?

Ku vzájomnej komunikácii a budovaniu spolupatričnosti môžu prispieť celkom obyčajné veci. V našom cirkevnom zbore sa nám darí ľudí spájať aj tým, že ich pozývame k rôznym aktivitám v kostole a mimo neho. Napríklad pri zabezpečovaní pomoci chudobným rómskym deťom na Gemeri, jedla pre ľudí bez domova alebo pomoci utečencom sa stretávajú a spájajú ľudia s rôznymi názormi. Je potrebné stále hľadať príležitosti k tomu, aby sme jedni druhých spoznávali, dali jeden druhému priestor a slobodu prejaviť sa, rešpektovali sa navzájom. S mojimi kolegami, kolegyňami a spolupracovníkmi a spolupracovníčkami pracujeme na tom, aby sa

Anna Polcková

Narodila sa v Revúcej. Teológiu študovala v Bratislave a rok v nemeckom Erlangene. Od roku 1993 pracovala v cirkevnom zbore Bratislava najmä v oblasti pastoraľnej starostlivosti o seniorov a chorých v nemocniciach a v ústavoch. Od roku 1995 vedie ako zborová farárka zbor Bratislava-Staré Mesto, jeden z najväčších evanjelických cirkevných zborov na Slovensku. V rámci zborových aktivít prenajímajú byt utečeneckej rodine, varia pre ľudí bez domova a dlhodobo pomáhajú v rómskej osade v Sirku.

medzi nami cítil prijatý a rešpektovaný každý človek bez rozdielu náboženstva, farby pleti, sexuálnej orientácie. Veľmi by som si priaľa, aby nás nespokojnosť so sebou a svetom neviedla k jedovatosti, ale ku kreativite, k hľadaniu a naplneniu zmyslu života – radosti z toho, že sa môžeme s tým, čo máme, deliť.

Prečo potrebujeme feministov?

 Jana Čavojská

Hnutia za rodovú rovnosť nemôžu byť úspešné, ak ich súčasťou nebude aj druhá polovica spoločnosti – muži. Hovorili sme s niekoľkými mužmi, ktorí verejne vystupujú ako feministi, o ich motiváciách a názoroch.

Nevyhnutný pilier toho, v čo verím, že je správne. Tak definuje feminizmus dramaturg kultúrneho centra Diera do sveta v Liptovskom Mikuláši Róbert Repka. Český filmový kritik, pedagóg a publicista Kamil Fila hovorí, že sa mu nechce označovať pojmom feministka – nie preto, že by neveril v hodnoty, ktoré feminizmus hlása, ale preto, lebo byť feministom by malo byť normálne a ostatných by sme mali označovať pojmom sexiستا. Riaditeľ organizácie Amnesty International na Slovensku Rado Sloboda si myslí, že muži by mali byť feministi, mnohí z nich aj sú a hlásia sa k tomu, a iní sú nimi tiež, hoci sa tak nemusia obmedzovať. A základný dôvod, prečo by muži mali byť feministi, je podľa neho rovnosť a ľudské práva. „Zápas o ne už trvá trochu pridlho, ale práce je stále dosť a miesta pre feministov ešte snád o trochu viac. Feminizmus rozhodne ohrozuje nerovnosť, privilégia a nespravodlivosť. Ale o tom predsa mužskosť nie je, však?“

Tlak na mužov

Róbert Repka bol pred ôsmimi rokmi na stáži v Inštitúte verejného umenia vo Švédsku. Mal písať text o osadení jedného diela a kurátorka mu povedala, aby sa pritom odrazil od genderových štúdií, že ich určite ovláda, keďže vo Švédsku sú súčasťou stredoškolského učiva. „Mal som vtedy dvadsaťjeden rokov a nevedel som, čo gender je. Čo pre mňa bola úplne nová vec, bola pre nich súčasť vzdelania. O feminizme som vtedy uvažoval ako o hnutí, ktoré požaduje rovnosť mužov a žien a rovnakú výšku ich platov. Čo je však strašne málo,“ hovorí Róbert.

V Bratislave neskôr vyštudoval verejnú politiku a vo Švédsku kultúrnu antropológiu. Práve tam bol feminizmus kľúčovou teóriou a dominantným smerom v antropologickom myslení. „Bol všadeprítomný, ale veľmi akademicky. Bolo pre mňa ťažké prakticky ho uchopiť. Až keď som začal pracovať v Diere do sveta, stretol som sa s praktickou verziou feminizmu. Začal som vnímať všetky jeho nuansy. Ako sa týka úplne všetkého. V konečnom dôsledku aj mužov. Zjemňuje ich, pomáha im vymaniť sa zo stereotypov maskulinity, do ktorej ich tlačí spoločnosť a médiá. Feminizmus počíta s búraním stereotypov vo všetkých sférach. Muž sa už nemusí identifikovať s identitou zabezpečovateľa, nemusí byť chlebobdarca, ktorý nosí domov jedlo a peniaze. Je rovnocenný, môže prejavovať emócie. Nemusí byť tvrdý, neúprosný, dominantný, odvážny.“ Nemusí mať teda vlastnosti, ktoré sa od neho očakávajú kvôli tradičnému vnímaniu maskulinity. Podľa Róberta totiž tak spoločnosť vyvíja tlaky aj na mužov. Tie môžu v extrémnych prípadoch prerásť až do toxického správania a násilia.

Róberta stále dokážu zaskočiť predstavy o „zlom“ feminizme, ktoré niektorí ľudia majú, alebo pocity ohrozenia, ktoré vzhľadom na feministické teórie cítia. Zároveň si uvedomuje, že antifeminizmus nie je len mužskou doménou. „Veľa žien vníma feminizmus ako útok na svoje hodnoty. Sú ženy, ktoré sa v stereotypoch našli. Berú ich ako svoj bezpečný tradičný ženský priestor a feministické ideológie považujú za útok na svoju identitu.“

Vzdelávajúte svojich synov

Kamil Fila pochádza z rodiny s vyrovnanými rolami jeho rodičov z hľadiska hlasu v rodine, rozdelenia domácich prác a starostlivosti o deti. Je štyridsiatnik, a keď vyrastal, nebolo to také bežné. Priznáva, že názory tej doby v ňom dlho udržiavali predstavu, že muži sú prirodzene inteligentnejší ako ženy, že ženy sú skôr šprtky a kreatívne myslenie im nebolo dané. Až v prvom ročníku na vysokej si uvedomil, že to tak nie je. Nazýva to „fackou svojej arogancii“.

U mladších generácií pozoruje veľmi výraznú zmenu vo vnímaní rodovej rovnosti. „Ženy sú emancipovanejšie, muži empatickejší, tolerantnejší a solidárnejší. Podľa nedávneho výskumu považuje generácia dvadsiatnikov za dva najväčšie celospoločenské problémy nedostatok dostupného bývania a sexuálne obťažovanie, násilie a nerovnosť medzi pohlaviami,“ hovorí. Spomína známe meme, v ktorom babička nápis na múre v znení „Chráňte svoje dcéry“ presprejuje na „Vzdelávajúte svojich synov“. „V Česku je stále intenzívne cítiť patriarchálne

naladenie spoločnosti. Správy o znásilneniach často znejú v zmysle, čo mala žena oblečené, kde sa pohybovala, či bola opitá, že to nenahlásila včas. Nepridávajú tomu ani niektoré verejné authority, ako sú niektorí politici a sexuológovia. Mužom sa všeobecne málo hovorí, ako by sa mali v oblasti sexu správať. Ja si ani nepamätám na to, že by mi doma alebo v škole niekto povedal, čo mám a čo nemám robiť. Aj výskumy potvrdzujú, že tri štvrtiny dospelých o tom od svojich rodičov nikdy nepočuli. Očakáva sa, že to pochopíme sami. Ale na tom

nie je nič automatické. Hovoriť o tom neznamena návrat k puritanizmu, ale výchova k dialógu.“

Ako sa to učil on? Pomohla mu jeho introvertná povaha, vďaka ktorej nie je v jednaní s ľuďmi invazívny. A počúvanie žien. „Do dvadsiatky som žil s tým, že znásilnenie, sexuálne obťažovanie alebo zneužívanie v detstve sú úplne zriedkavé prípady. Ale keď som začal komunikovať so ženami na priateľskej a intímnejšej úrovni, veľa z nich mi povedalo, že to zažili. Je to oveľa bežnejšie, než si dokážeme predstaviť. Nerovné vzťahy

NOTA BENE

5 2021

Téma

25

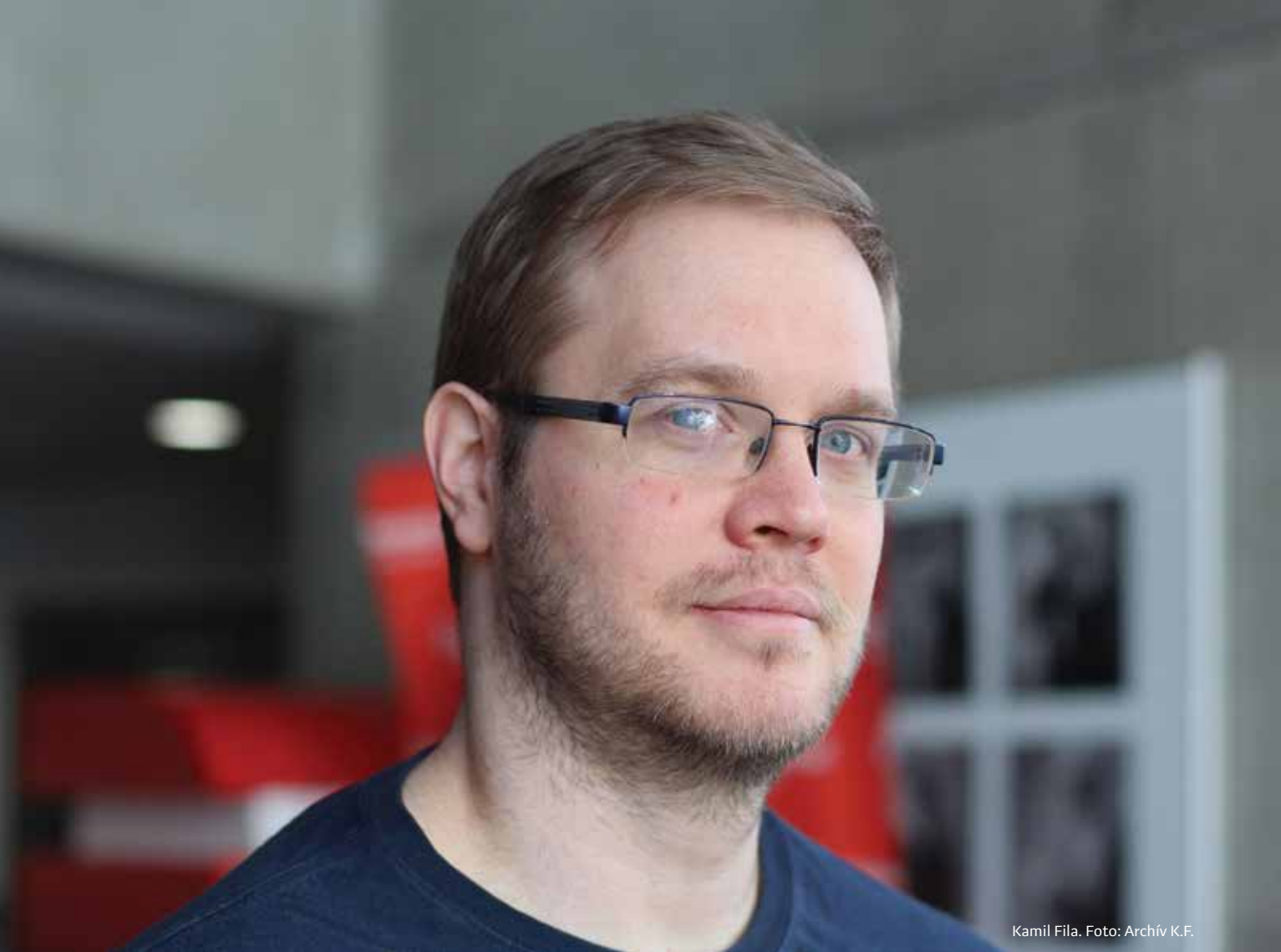
Rado Sloboda: Foto: Šimon Šíplák

NOTA BENE

5 2021

Téma

24

Kamil Fila. Foto: Archív K.F.

a ekonomická závislosť od mužov núti ženy veľa odpúšťať, lebo sú od muža existenčne závislé.“

Mačo chlapi

Podľa Kamila rodová rovnosť v Česku neexistuje. Rozdiely vo výške platov, nízke zastúpenie žien v politike, oveľa horšie osobné útoky na ženy než na mužov. Stereotypy posilňujú články v médiách o tom, ako by sa mala správať správna žena a správny muž. V spoločnosti cítiť návrat k esencionalizmu – objavovanie pravého ženstva a mužstva. Ezoterické lektorky, hľadajúce údajne pravé ženstvo, alebo mačistické spolky bielych heterosexuálnych mužov, v ktorých sa muži pripravujú, aby sa dokázali vysporiadať s „nájazdníkmi z iných zemí“: trénujú, učia sa zakladať oheň alebo používať nôž, a často pritom prezentujú extrémne pravicové názory.

Kamil svoje názory verejne prezentuje. A dostáva na ne reakcie. „Od tých mačo mužov na internete. Píšu mi rôzne veci, často sú vulgárni. Vraj som simp, teda muž, ktorý

sa snaží získať priazeň žien tým, že sa k nim správa podriadené. Tí muži majú zvrhlú, nezmyselnú a bizarnú predstavu, že je správne správať sa k ženám nadradene. Ďalej mi píšu, že feminizmus je zvrátený. A ak tú ideológiu prezentujem, tak som určite homosexuál alebo transsexuál.“

To, že spoločenská zmena napreduje pomaly a stále existujú až päťnové rozdiely vo výške príjmov mužov a žien, a stereotypy majú za dôsledok nedostatočnú citlivosť spoločnosti voči obetiam násillia, je podľa Kamila jeden z vedľajších príznakov nadvlády mužov. „Väčšinu politikov tvoria muži nad päťdesiat rokov. A tí nehovoria za celú spoločnosť. Žijú v ilúzii. Keď im to poviete, cítia sa ako obeť. No väčšina ľudí si naozaj myslí niečo iné než títo ich politickí zástupcovia. No asi sme si zvykli na to, že politik má byť ctihodný starší muž.“

Hanebná vizitka

Rado Sloboda si myslí, že časť našej politickej reprezentácie sa snaží

potierať rodovú rovnosť aj na úrovni pojmu. „Samozrejme, z pohľadu snahy obmedziť rovnosť a ľudské práva je boj o pojmy dôležitý. Roky tu vidíme kombináciu ignorancie, zanedbávania a aktívneho boja proti rodovej rovnosti, a to je hanebná vizitka časti politikov, a nielen ich. Na druhej strane existujú jednotlivci, jednotlivkyne a organizácie, ktoré napriek pomerne zlým podmienkam neúnavne bojujú za rodovú rovnosť a ľudské práva. Vďaka nim vidíme aj isté posuny.“

No faktom stále zostáva napríklad väčšie ohrozenie žien chudobou, keďže zarábajú menej, častejšie sú jednoroďičmi, v mnohých prípadoch navyše detí s postihnutím, starostlivosťou o deti či ďalších členov rodiny strávia viac času než muži, z čoho vyplývajú aj nižšie dôchodky v budúcnosti. Ako to, že političky a politici doteraz neboli ochotní toto zmeniť, pýtam sa Rada Slobodu. On konštatuje, že to by aj on rád vedel. „V tomto zápase zatiaľ ťaháme za kratší koniec. Príde mi zložité, frustrujúce a vyčerpávajúce opakovať si dookola, že treba bojovať ďalej. To

Róbert Repka. Foto: Barbora Bohušová

„zatiaľ“ je dôležité. Jedno čaro rovnosti, ľudských práv a feminizmu je to, že síce ich môžete poraziť, ale nie zničiť, už nezmiznú z myšlienok, rozhovorov, vzťahov a zápasov. To dáva istú nádej, hoci to obsahuje aj veľa utrpenia. A to je strašne smutné.“

Kvóty na zastúpenie žien vo verejných funkciách považuje Rado za užitočný nástroj na vyrovnanie nerovností a rozdielov. „Či už kvóty, alebo iné nástroje, najdôležitejšie je začať. A najlepší čas na začatie bol minimálne pred dvadsiatimi rokmi, druhý najlepší čas je teraz, ale to tiež nevyzerá realisticky.“

Obrovské tabu

Ak by mal Rado Sloboda vybrať jednu dôležitú vec, za ktorú by mali feministi momentálne bojovať, bola by to téma súhlasu v sexe, ktorej sa tento rok venuje aj Amnesty International Slovensko. Myslí si, že proti znásilneniam, teda situáciám s absenciou súhlasu, treba bojovať v každodennom živote aj v situáciách, ktoré presahujú našu

individuálnu životnú situáciu. Odporúčam k tomu aj dobré čítanie: knihu Bez súhlasu (vydal Kapitál, Display, Apart), Muži mi to vysvetlia (vydalo Inaque.sk), Prečo majú ženy v socializme lepší sex (vydala Literárna bašta) či Ako odvrávať novembru 1989 (vydal Aspekt).

Kamil Fila vidí ako momentálnu kľúčovú oblasť pre feministov otázku starostlivosti o deti. „S bývalou partnerkou sa o našu deväťročnú dcéru staráme striedavo podľa dohody. Pri celodennej starostlivosti o dieťa si veľmi rýchlo uvedomíte, čo to je starať sa o iného, porozumieť mu. Pre mňa to bola transformatívna skúsenosť a pre viacero mužov, ktorých poznám a absolvovali rodičovskú dovolenku, tiež. Hovoria, že ich to naučilo viac si vážiť svoje partnerky a za nič by to nevymenili. Veľa ľudí nie je stavaných na to byť rodičmi. Podľa výskumov až tridsať percent žien je nespokojných s materskou rolou. Nepovažujú ju za niečo, čo si vybrali a v čom sa našli. Je to reálny fakt a zároveň obrovské tabu. Preto za dôležité považujem motiváciu štátu aj firiem pre otcov, aby

sa so ženami striedali na rodičovskej dovolenke.“

Róbert Repka považuje za najdôležitejšiu sociálnu starostlivosť. Všetky krízy, ktoré sa dejú – kultúrne, ekonomické, spoločenské, environmentálne, aj súčasná pandémia – výrazne negatívnejšie dopadajú na ženy než na mužov. „Vidíme to napríklad na dopade pandémie na ženy samoživiteľky. Toto spoločnosť musí vyrovnáť. Ja som, žiaľ, skeptický voči tomu, že by sme mali páky na politické elity. Sú to prevažne biznismeni a politici, ktorí nám vládnu – teda mužskí oligarchovia a mužskí politici, ktorí hlavne rozhodujú o veciach v tomto štáte. S výnimkou pár žien.“ Ale každý z nás má podľa Róberta možnosť nemlčať, ak sme svedkami násillia alebo toxického konania. Ak sa niekto správa nepriateľne, musíme nahlas povedať, že to nie je v poriadku. Pred všetkými ho menovať. „Sme konfrontovaní s útokmi na ženské práva. Rodovo a sexuálne podmienené násillie je silne prítomné. Takže aj naša odpoveď musí byť hlasná a radikálna.“

NOTA BENE

5 2021

Retro

28

NOTA BENE

5 2021

Retro

29

Komu patrí ružová?

Petra Nagyová

Sasha Chagina

V období renesancie bola obľúbenou farbou aristokracie a nosili ju aj muži. Povojnová Amerika z nej urobila farbu nadmernej ženskosti. Ružová však symbolizuje oveľa viac. Nie je len lacnou farbou, ktorú radi zneužívajú niektoré značky v marketingu. Stala sa tiež farbou revolty.

Pre niektorých upokojujúca, romantická, nežná, ženská, láskavá. Pre iných zase naivná, infantilná, ľahkovážna, rušivá až vulgárna. Ružová farba odjakživa priťahovala pozornosť. Niektorí ju milujú, iní ju nedokážu vystáť. „Všetky farby majú svoje komplikácie, ale ružová je jedna z najkontroverznejších a aj najviac rozdeľuje,“ hovorí americká módna

historička a kurátorka Valerie Steele, ktorá ružovej farbe venovala celú knihu. V knihe *Pink: The History of a Punk, Pretty, Powerful Color* (Ružová: Dejiny punkovej, peknej, silnej farby) uvádza, že ružová odjakživa vzbudzuje silné emócie bez ohľadu na to, či sú dobré alebo zlé.

Ružová farba je bledším odtieňom červenej. Jej názov sa prvýkrát objavil

v 17. storočí a je odvodený od svetloružových klinčekov *Dianthus plumarius*, ktoré milujú slnko a výrazne voňajú. V jazykoch mnohých európskych krajín sa jej názov spája s kvetmi ruže. V prírode sa vyskytuje iba zriedkavo, no napriek tomu na seba púta pozornosť. Veď koho by nefascinovali ružové plameniaky, japonské sakury alebo exotické ružové koníky?

Farba mužov

Ružová má mnoho odtieňov. Mnohým sa spája s farbou dievčenských detských izieb, so sladkými bábikami Barbie, je tiež farbou cukrovínok a kozmetických skrášľovacích produktov pre ženy. Ľuďom, ktorí sa na svet radi pozerajú cez ružové okuliare, sa neraz hovorí „pinkies“. Vraj často preceňujú svoje schopnosti a ich sľuby sú väčšinou len ilúziou. Napriek tomu je ružová farbou tranzície. Naprieč históriou odrážala rôzne spoločenské postoje.

Hoci Európania a Američania ružovú v prieskumoch opakovane považujú za najmenej obľúbenú, východné kultúry ju prijímajú odlišne. Predstava dievčenskej roztomilosti spôsobila, že ružová sa stala obľúbenou farbou pre celú subkultúru mestských dievčat v Japonsku, ktoré sa obliekajú do rozmanitých kos-

týmov ako malé Lolity. Lolita móda je ovplyvnená najmä viktoriánskym štýlom z rokoka a jej základným princípom je roztomilosť. V Indii sa ružová považuje za farbu oboch pohlaví. Muži hlavne v severoindickom Radžastane často nosia ružové oblečenie, turbany alebo doplnky.

Najväčší rozkvet zažívala ružová v polovici 17. storočia, keď sa objavila v móde, v umení a tiež ako dekoratívna farba na porceláne. Aristokracia si ju doslova zamilovala. jemné odtiene ružovej sa stali symbolom luxusu a spoločenského postavenia, pričom okrem žien ju radi nosili aj muži. Madam de Pompadour, známa milienka francúzskeho kráľa Ľudovíta XV., bola natoľko oddaná ružovej, že si v roku 1757 objednala svetloružový porcelán od znamenitého francúzskeho výrobcu v Sèvres. Ten nový porcelánový set pomenoval po nej ako „ružový pompadour“.

Ružová sa kedysi nespájala s pohlaviami a už vonkoncom ju nepovažovali za dievčenskú farbu. Deti oboch pohlaví v 19. storočí obliekali do bielej, keďže pred vynájdením chemických farieb by farebné oblečenie počas prania v horúcej vode vybledlo. Ružová sa považovala za jemnejší odtieň červenej, ktorá sa v tom čase spájala najmä s farbou uniformami dospelých mužov v britskej armáde a s vojenskou maskulinitou. Malých chlapcov v Anglicku často obliekali do svetloružovej farby, pretože spoločnosť ich považovala za malých mužov.

Nežné a rozhodní

Feminizácia ružovej nastala v polovici 19. storočia. Muži sa začali obliekať do tmavých a serióznejších farieb a jemnejšie odtiene prenechali ženám. „Ružová sa stala výrazom ženskosti a jemnosti,“ hovorí Valerie

Steele. Na prelome storočí sa dokonca dostala do mainstreamu. Nástup industrializácie priniesol hromadnú výrobu lacných komerčných krikľavých žiarivých farbív, ktorých výsledkom bol aj odtieň ružovej magenty, purpurová. Ružová tak prešla z pozície luxusnej sofistikovanej farby do vulgárnej, ktorá patrila k robotníckej triede a často ju nosili aj prostitútky.

Spoločnosť čoraz viac spájala ružovú s erotikou a nahotou. Dôkazom toho bola aj dámska bielizeň v rôznych odtieňoch ružovej ako odkaz na sexuálnu príťažlivosť ženského tela. Aj v dôsledku marketingu značiek v povojnovej Amerike sa farba stala symbolom nadmernej ženskosti, upevňujúc všadeprítomný rodový stereotyp, že ružová je pre dievčatá a modrá pre chlapcov.

„Moje vnímanie ružovej nie je úplne autentické. Som ovplyvnená tým, čo sa tejto farbe v spoločnosti často prisudzuje,“ hovorí rodová expertka a spisovateľka Jana Juráňová, ktorá sa rodovým stereotypom venuje už niekoľko rokov. Podľa nej deťom stereotypy od malička vnučujeme. Jedným z nich napríklad je, že dievčatám sa do veľkej miery prisudzuje mäkkosť a nežnosť a chlapcom tvrdosť a rozhodnosť. „Na jednej strane fungujú ako pomôcka, ale na druhej strane môžu človeku ublížiť, ak sa vynucujú,“ konštatuje autorka Ružového a modrého sveta.

Dodáva, že ženy už dnes nenosia krinolíny a muži nemusia prejavovať odvahu pri osobných súbojoch. Ženskoscť a mužskoscť môžu mať mnohé iné prejavy. Niekedy sú však veľmi toxické. „Najmä takzvaná toxická maskulinita je dnes veľkou témou pri výchove chlapcov a v reflektovaní mužskej identity, a to predovšetkým v súvislosti s násilím páchaným na ženách,“ dodáva spoluzakladateľka Aspektu, prvej feministickej organizácie na Slovensku. Svoju prvú knižnú edíciu nazvala organizácia „ružovou“.

Nástroj revolty

„Naše knihy vychádzali s obálkami v rôznych ružových odtieňoch. Niektoré sme zvýraznili vzorom výšiviek a háčkových dečiek. Chceli sme tým povedať, že si veľmi dobre uvedomujeme, ako spoločnosť ste-

reotypne vníma literatúru písanú ženami,“ vysvetľuje Jana Juráňová. Veľa kníh so ženskou skúsenosťou pritom ešte donedávna vychádzalo s ružovými obálkami bez ohľadu na to, či to bola kniha o zalúbenej princeznej alebo román Sonička od Mariny Cvetajevovej. „Aj preto sme ich zaobalili do tej mäkkej, nežnej farby, ktorá mnohých stereotypne evokuje sladkosť a bezmocnosť. Predhodili sme tak verejnosti našu verziu ružovej, aby si niečo prečítala napríklad aj o téme násilia v rodine,“ dodáva.

Ružovú si v 60. rokoch minulého storočia adoptovali ako značku luxusu osobnosti verejného života ako Jackie Kennedyová a Marilyn Monroe. Speváčka Madonna prekvapila svojich fanúšikov počas turné Blond Ambition, keď sa nečakane objavila na pódiu v čiernom pruhovanom mužskom obleku, pod ktorým ukrývala svetloružový korzet od slávneho návrhára Jeana Paula Gaultiera. Jej cieľom bolo odkázať na spirit rodovej rovnosti. Jej špicatá podprsenka sa stala symbolom vzbury proti úzkej definícii ženského tela, ktorú po stáročia diktovali prísne korzetové požiadavky. Namiesto mäkkých ženských kriviek, ktoré by mal korzet tvarovať, sa jej ženská anatómia stala špicatou, falickou zbraňou, ktorú speváčka podčiarkla svojou sexuálnou dominanciou nad tanečníkmi.

Ružová sa považuje aj za farbu revolty. Upozorňuje na spoločenské témy v rôznych komunitách. Ružové trojuholníky, ktoré využívali nacisti v koncentračných táboroch na identifikáciu homosexuálov, sa v 70. rokoch minulého storočia stali symbolom LGBT komunity. Prvá dúhová vlajka, ktorú v roku 1978 navrhol umelec a gay aktivista Gilbert Baker, mala pôvodne osem pruhov. Medzi nimi bol aj ružový, ktorý odkazoval na sexualitu. Ružová a tyrkysová sa napokon na vlajku nedostali pre výrobné obmedzenia, pretože farby boli komerčne nedostupné. Ochoreniu AIDS sa vo Francúzsku hovorilo aj „ružový mor“. Ružovú stužku si osvojili ľudia na celom svete ako symbol boja proti rakovine prsníka. V Amerike zasa ženské aktivistky nosia ružovú na vyjadrenie svojej príslušnosti k hnutiu za sexuálne, reprodukčné a sociálne práva.

Pasca

Po ružovej farbe siahol vo svojom výtvarnom umení aj slovenský výtvarník Erik Šille. „Ružová ma fascinuje a mám k nej obrovský rešpekt. Oceňujem ju za to, v akej nevýhode sa ocitla. Ľudia jej neraz pripisujú dievčenské a ženské atribúty. Spája sa im s nevinnosťou, naivitou a s nostalgiou bábicinho porcelánu, čo mi veľmi prekáža,“ hovorí.

Tak, ako sa kedysi objavovala iba zriedkavo, sa s ňou dnes podľa umelca pracuje veľmi nerozvážne. S príchodom kapitalizmu ju doslova prepaľujú a v marketingu často zneužívajú ako nástroj úspešného predaja. „Ružová bola kedysi symbolom mojej revolty, pretože sa nepovažovala za akademickú maliarsku farbu vo vysokom umení. Pracovať s ňou je pre dobrého maliara vždy trochu hazardom,“ vysvetľuje.

Vo svojich veľkoformátových obrazoch a kresbách sa ružovú rozhodol použiť zámerne. „Chcel som prostredníctvom nej pretlmočiť negatívne odkazy na spoločenské témy, ktoré sa týkajú evolúcie a náboženstva,“ tvrdí výtvarník. Ružová na jeho obrazoch tak človeka doslova zvädza. Kým obraz spočiatku pôsobí príjemne, zrazu si hlbšie uvedomí, že je v ružovej pasci. Namiesto ovocného sadu zrazu sedí na bitúnku.

Výtvarník na jednom z obrazov zobrazil Ježiša Krista v Getsemanскеj záhrade, kde ho zradili jeho verní. Chcel poukázať na to, že ak by sme na Slovensku takéto miesto mali, zničili by sme ho tiež. „Kresba v ružovom monochróme je vyjadrením nášho nízkeho citového prahu k vlastnej krajine, identite, histórii, pamiatkam a prírode, ktorú ničíme. Konkrétne som do ružového monochrómu vsadil Slovenský kras, aby som poukázal na vyrúbané a vyťažené miesta, po ktorých zostali iba spustnuté holoruby,“ dodáva Erik Šille.

Je viac než zjavné, že ružová farba prechádza históriou naprieč rôznymi generačnými zmenami. Podľa Valerie Steele sa však spoločnosť našťastie začína vzdávať od predstavy ružovej ako detskej alebo sexistickej farby. Mnohí ju čoraz viac uznávajú ako farbu, ktorá môže byť krásna, silná i ženská, no ktorá patrí ženám a mužom zároveň.

Zápisky z pandémie

Magdalena Rojo

Jana Čavojská

Už pred pandémiou mali pocit nekonečného čakania. Lockdown ho ešte umocnil. Dve utečenky sa delia o svoje prežívanie posledného roka.

Už druhý ramadán budú bez intenzívnych stretnutí so susedmi či spoluveriacami v mešitách. Warsan Weedhasan, utečenka z východnej Afriky, žije v Indonézii v jednej izbe, ktorú si prenájma a platí zo svojich rozmanitých aktivít. Pandémia však pozastavila či pozmenila aj tie. Parwana Amiri, Afganka v utečeneckom tábore Ritsona na gréckej pevnine, sa delí o kontajner s ďalšími šiestimi ľuďmi. Z opačných koncov sveta sa v rozhovoroch cez Zoom v mnohom zhodujú. Napríklad v tom, že pandémia poukázala ešte viac

na problémy, ktorým ľudia na úteku v Indonézii a Grécku čelia, i v tom, že písaním možno ich situáciu zmeniť. A tak píšú. Aj počas pandémie.

Bez nádeje

Jej už beztak malá izba sa počas pandémie ešte zmenšila. Trávi v nej viac času, hoci najradšej má stretávanie sa s ľuďmi. Spoločníkmi sú jej počítač a telefón, hoci komunikácia na sociálnych sieťach nie je jej silnou stránkou. „Keď sedím sama vo svojej izbe, v mysl

sa mi objavujú nepríjemné flashbacky z minulosti,“ vraví Warsan Weedhasan, ktorá žije už viac ako päť rokov v indonézskeom hlavnom meste Jakarta. Priznáva, že pandémia zmenila jej nastavenie mysle. „Dnes som smutnejšia. Som človek, ktorý žije v komunite a stretáva sa s inými. Učím, rada sa s inými delím o jedlo. Taká bývala moja denná rutina, ale pre lockdown sa teraz nemôžem stretávať s mojimi študentmi,“ dopľňuje. Z každodenného učenia zostali dve online hodiny za týždeň. Tento fakt ovplyvnil aj Warsaninu eko-

nomickú situáciu. „Mladí utečenci bez rodiny ako ja chcú byť nezávislí. Avšak keď povieš nezávislý, obyčajne to znamená, že je niekto slobodný. Na pozícii utečenca v Indonézii to znamená každý deň riskovať vlastný život. Niektorí nezávislí ľudia na úteku tu dokonca žijú na ulici,“ vysvetľuje Warsan.

Mnohí známi z jej utečeneckej komunity sú nielen počas pandémie úplne závislí od pomoci medzinárodných organizácií, ako je Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR) či Medzinárodná organizácia pre migráciu. Pomoc, napríklad v podobe jedla, tiež poskytujú rôzne miestne organizácie či jednotlivci. Warsan však upozorňuje, že počas pandémie majú aj sami miestni problém sa nasýtiť. Ďalšiu skupinu ľudí na úteku podporujú členovia rodiny v pôvodnej krajine, z ktorých však mnohí tiež zostali počas pandémie bez financií. Warsan žije od piatich rokov bez rodiny. Vo svojej rodnej krajine žila v detských domovoch a potom sa kadejako pretĺkala, až nasadla na lietadlo do Malajzie a odtiaľ sa na lodi a s pomocou priekupníkov dostala na indonézske Sumatru.

Napriek tomu, že vláda najväčšieho súostrovia na svete nepodpísala Dohovor o právnom postavení utečencov z roku 1951, Indonézia je dnes domovom takmer štrnásťtisíc zaregistrovaných ľudí na úteku predovšetkým z Afganistanu, Somálska a Mjanmarska. Bez

statusu, a teda bez možnosti otvoriť si účty v banke či napríklad študovať čakaajú, či a kedy sa im podarí z krajiny odísť. „Najdôležitejšie, čo mi pandémie vzala, je nádej v lepšiu budúcnosť. Pred pandemiou som aspoň dúfala v to, že proces presídlenia bude pokračovať. Predtým sme tiež boli zaseknutí, ale mali sme nádej. No odkedy začala pandémie, komunikácia s UNHCR je pomalá, a tak sa naše nádeje pomaly vytrácajú,“ zdôverí sa Warsan a dodá, že ona je aspoň aktívna v mnohých oblastiach, ale sú utečenci a utečenky v Indonézii, ktorí zostali úplne izolovaní.

Článok o riešeníach

Okrem učenia angličtiny Warsan spoluzakladala umelecký kolektív Archipelago a organizáciu, ktorá pracuje so ženami – utečenkami Sisterhood Community Center. Komunitné centrum založili s ďalšími utečenkami ako priestor, kde sa ženy môžu jedna od druhej učiť a odovzdávať si skúsenosti. Na kurzy a iné aktivity sem aktuálne chodí okolo štyristo žien.

Archipelago je platforma, kde utečenci a utečenky v Indonézii dostávajú hlas. Píšu a zdieľajú svoje prežívanie i názory, je to priestor pre ich fotografie i ďalšiu tvorbu, napríklad poéziu či obrazy. Warsan je autorkou textov i sprievodkyňou ďalších písucich auto-

rov a autoriek. „Písanie je priestor pre moju slobodu, môj najlepší priateľ. Keď siahnem po poznámkovom bloku a pere, cítim sa slobodná, nikto ma nesúdi. Písanie rovná sa zdravie. Tak, ako niektorí ľudia siahajú po liekoch, keď cítia bolesť, ja píšem a cítim uvoľnenie,“ priznáva dvadsaťpäťročná žena, ktorá v živote prešla viacerými situáciami zneužívania či nedostatku dôstojnosti.

Jedným z dôvodov, prečo vzniklo Archipelago, je možnosť upozorniť na príbehy ľudí na úteku. „Chceme tiež, aby nám porozumela indonézska komunita i ľudia vo svete,“ vraví Warsan. Počas pandémie sa – napriek svojmu vlastnému neľahkému prežívaniu – začala ako autorka venovať novej, náročnej téme. „Počet ľudí, ktorí sa pokúsili zobrať si život, pre pandémiu narastá,“ vraví. Neexistujú o tom štatistiky, ale kto v komunite žije, o udalostiach sa dozvie. Warsan už vypovedala viac ako dvesto utečencov a utečenkýň o ich duševnom zdraví. „Zdôverujú sa, že sa cítia ako uväznení. Nemôžu ísť späť ani nikam inam. Vravia: Či zomriem, alebo zostanem v Indonézii, nie je v tom rozdiel, umrel som vo chvíli, keď som prišiel sem. Keď ich počúvam, je jasné, že stratili zmysel života.“

Po pár takýchto rozhovoroch musí vždy na týždeň odísť od práce, až príliš dobre rozumie, ako sa jej respondenti cítia. Jej vlastná skúsenosť bola motíváciou, aby sa dala na takýto rozsiahly výskum, z ktorého chce uverejniť komplexný článok o rizikách i riešeníach. „Bojím sa, že ak sa bude objavovať stále viac a viac pokusov o samovraždu, začneme ich normalizovať. Lenže samovraždy sú otázkou duševného zdravia, a tak nemôžeme dovoliť ich normalizovanie, ako sa to stalo s chudobou alebo hladom,“ upozorňuje mladá moslimka so šatkou na hlave. „Cítim to ako svoju povinnosť. Chcem napísať článok, ktorý bude viesť k riešeniam. Napríklad čo i len otvorenie kurzov o duševnom zdraví pre ľudí na úteku by pomohlo. Alebo linka prvej pomoci, kam sa môžu obrátiť.“

Vyhľadať psychológa je napríklad aj pre Warsan komplikovaný a dlhotrvajúci proces, keďže si ho nemôže zaplatiť. A tak začala počas pandémie cvičiť a pokračuje v písaní. „Čím zaneprázdnenejšia som, tým šťastnejšia sa cítim.“

Tisíc snov

Rozhovor s Parwanou sme odkladali niekoľko dní, pretože dostala covid. Ona

i ďalší traja členovia jej rodiny. V utečeneckom tábore Ritsona asi hodinu od Atén sa liečili bez liekov, našťastie bez závažnejších príznakov. Keď sa už cítila lepšie, požiadala ma, aby sme si zavola- li okolo obeda – bude vtedy doma a už vyspatá zo skorého ranného vstávania počas ramadánu. „Pre ľudí na úteku je doma kdekoľvek, kde máme strechu nad hlavou. Moje doma je moja posteľ tu v kontajneri. Tu robím všetky svoje aktivity, tu píšem,“ vraví sedemnášročná Afganka, ktorá prišla do Grécka so svojou rodinou po niekoľkých nevydarených pokusoch. Z rodnej krajiny ušli pred vyhrážkami, ktoré dostával otec po tom, ako sa stal členom mestskej rady.

Parwana začala písať v tábore Moria na ostrove Lesbos, kde strávili s rodinou prvé tri mesiace predtým, ako ich premiestnili na pevninu. V Morii sa doslova tlačilo asi trinásťtisíc ľudí, hoci tábor bol navrhnutý pre štvrtinu. V septembri 2020 vyhorel po tom, ako v ňom zaznamenali prvé prípady koronavírusu.

Parwana chcela hovoriť o príbehoch ľudí na úteku z tábora. Z jej anonymného blogu neskôr vznikla zbierka Listy z Morie, vydaná v troch jazykoch. „Nečakala som, že z toho bude zbierka. Keď som napísala prvý list, chcela som len dať obyčajný príklad toho, ako sa žije v tábore. Všimla som si však, že ľudia chceli vedieť viac, zaujímal ich hlas zvnútra tábora, ktorý by hovoril o skutočných podmienkach tam, a tak som pokračovala v písaní. A píšem aj dnes z Ritsony,“ spomína Parwana.

Jeden z projektov, na ktorých aktuálne pracuje, zachytáva sny ľudí na úteku a pracovný názov má Tisíc snov. „Nechcem, aby sa o utečencoch hovorilo len ako o tých, čo utekajú pred vojnou. Aj oni majú sny. Keď s nimi hovorím a pýtam sa na ich aktuálnu situáciu, chcem tiež vedieť, o čom snívajú. Je to veľmi vzácny čas, keď ich vidíš hovoriť o ich snoch. A naopak, niektorí z nich ani nesnívajú, lebo ich situácia je príliš ťažká. Ale ja im chcem dať šancu snívať. A ostatným chcem dať príležitosť dozvedieť sa, že aj utečenci snívajú.“

Písanie je pre ňu spôsob sebavyjadrenia a jediná cesta, ako si udržať osobnú slobodu. „Pocit slobody nám nedáva štát. Ani možnosť hovoriť. V písaní som našla silný nástroj, ako ukázať, že existujeme. Literatúra je zbraň, ktorú môžeš použiť na vyvolanie zmeny.“ Počas pandémie píše aj o tom, ako sa ľudia na úteku v jej tá-

bore stávajú závislými od drog, lebo sa nemôžu zúčastňovať aktivít, ktoré dávali ich životu zmysel. Píše o komplikáciách s reunifikáciou rodín či o nedostupnej zdravotnej starostlivosti.

Protesty v lockdowne

V Parwaninom hlase je jasné odhodlanie, ktoré ani pandémie nepotlačila. Práve naopak. „Viac ako kedykoľvek predtým sa cítíme ako vo väzení. Nemôžeme kvôli lockdownu opustiť tábor, s dopravou z tábora je problém.“ Vraví, že pandémie jej otvorila oči a uvidela, v akých podmienkach ľudia v tábore naozaj žijú. „Je to príležitosť poukázať na situáciu utečencov ešte viac a zdôrazniť, čo sa udialo pred pandemiou – na všetky sľuby, ktoré sme dostali. Na druhej strane sa pandémie stala výhovorkou pre tých, ktorí nechcú veci meniť. Mňa donútila konať aktívnejšie, ešte viac zdieľať o tom, ako žijeme a robiť čokoľvek, čo môžem, aby som zviditeľnila naše životy.“

Už predtým, ako sa svetom začal šíriť nový koronavírus, Parwana organizovala v tábore rôzne udalosti vrátane Piatkov za budúcnosť za klimatickú spravodlivosť. V lockdowne najprv založila skupinu, ktorá s ostatnými ľuďmi na úteku zdieľala aktuálne informácie o opatreniach. Neskôr začala organizovať protesty.

„Začalo to protestom proti vysta- hovaniu sedemdesiatich dvoch rodín z tábora. Na základe nášho protestu zastavila administratíva tábora celý proces.“

Po úspechu pokračovali protes- tom za urýchlenie procesu udeľova- nia azylov. „Bolo naozaj ťažké upútať pozornosť, ale po tomto štrajku sa nám podarilo dosiahnuť, že do tábora začali dovážať kontajnery na bývanie a niekoľko rodín pozvali na pohovor a na základe neho sa do- stali z tábora.“ Parwana organizova- la aj protesty študentov za právo na vzdelanie, ktoré sa počas pandémie nedostáva ani jej samotnej. Správy o jej aktivitách sa dostali až do nemeckých médií. „Na svoje akcie nedostaneš vždy priamu odpoveď, ale po čase sa nejaká dostaví.“

Na otázku o zhromažďovaní ľudí na úteku počas protestov v čase lockdownu odpovedá jednoducho: „Ak máš byť v lockdowne, ale nemáš prístup k liekom, nemáš poriadne rúško či prístup k informáciám o tom, ako sa chrániť, nedáva zmysel byť v karanténe a zostať kvôli obmedzeniam ticho.“

1 Parwana Amiri
2 Mladé aktivistky v utečeneckom tábore Ritsona v Grécku.
3 Parwana s mamou a sestrou v kontajneri, ktorý je nateraz ich domovom.

Dve duše muše

 Jana Čavojská

U Zapotékov, pôvodných obyvateľov juhu Mexika, vždy podľa tradície existovalo aj tretie pohlavie. Človek, ktorý sa narodil ako muž, no cíti sa byť ženou a miluje heterosexuálnych mužov bez nádeje, že jeho láska bude opätovaná.

Lukas Avendaño (44) si prehodí dlhý vrkoč cez plece a usmeje sa. Trošku skloní hlavu a zdvihne pohľad, keď naňho namierim objektív fotoaparátu. Má na sebe džínsy a bielu košeľu, ale v jeho pohyboch je na prvý pohľad niečo nežné. Ak chcem pochopiť, čo všetko vytvára Lukasovu osobnosť, musím opustiť západný spôsob myslenia, v rámci ktorého automaticky uvažujeme o ľuďoch a ich dušiach v binárnom kóde. Muž – žena. Lukas patrí k etniku Zapotékov, ktorí obývajú súčasný juh Mexika po stovky rokov. „Až španielski kolonizátori nám priniesli vnímanie pohlaví ako mužov a ženy,“ hovorí. „U nás to však tradične fungovalo inak.“ U Zapotékov totiž vždy existovalo aj tretie pohlavie. Muše. Človek, ktorý sa narodil ako muž, no cíti sa byť ženou a miluje heterosexuálnych mužov bez nádeje, že jeho láska bude opätovaná.

Žiadny happyend

Antropológovia dnes čoraz viac zdôrazňujú, že mnohé prírodné národy na našej planéte neuvažujú o príslušnosti k pohlaviu binárne. Majú tretie, niekde aj štvrté pohlavie, s pevným miestom v rámci spoločnosti. Pohlavie človeka pritom nevnímajú z hľadiska sexuality, ale z hľadiska spirituality, tradícií a kultúrnej identity. Na juhu Mexika sa stále rodia chlapci, ktorí veľmi skoro inklinujú k dievčenským hrám, radi sa motajú s mamou po kuchyni a skúšajú si pestrofarebné šaty staršej sestry. Presne taký bol aj Lukas. „Vždy mi bolo jasné, že to, ako sa pohybujem, ako rozprávam, je odlišné od iných chlapcov. Rád som pomáhal mame v kuchyni a staral sa o bábiku ako o bábätko. Počas detských hier som si prirodzene vyberal ženské úlohy a dával ženské mená. Ostatné deti to považovali

za normálne.“ Jeho otec si veľmi skoro uvedomil, že okrem dcéry a synov má doma aj muše. Bol boxer. Boxovať naučil všetky deti. „Trénoval a vzdelával ma ako muža. Veril, že ma tak ochráni pred všetkým zlým, čo ma vo svete ako muše čaká.“ V kultúre, ktorá vyzdvihuje dievčatá ako princeznú a kráľovnú, Lukas trpel. Krásne oblečené dievča bolo vždy kráľovnou fiesty. On po tom tiež túžil. Po tradičnom pestrom oaxackom kroji, účese, mejkape, výraznom rúži na perách. Keď mala jeho sestra quinceañeru, veľkú oslavu pätnástich narodenín, tešil sa s ňou a zároveň ho bolelo, že nikdy nič také nezažije. To isté, keď si obliekla svadobné šaty... Bolo mu jasné, že jeho takýto happyend nečaká.

Dar od Boha

Pretože v Mexiku stoja proti sebe tradície Zapotékov a silný kresťanský svetonázor, hlboko zakorenený v ľuďoch, morálny kód väčšiny spoločnosti káže odsudzovať mužov, ktorí sa prejavujú žensky. V štáte Oaxaca v meste Juchitán de Zaragoza a jeho okolí, kde je etnikum Zapotékov silne zastúpené, sú muše prirodzenou súčasťou spoločnosti. Hoci jednoduché to nemajú. Aj tu čelia pohrdaniu, odsudzovaniu, násilným útokom a vraždám. Mexický sociológ Alfredo Mirandé, ktorý fenomén muše v Juchitáne de Zaragoza skúmal sedem rokov a v rámci výskumu hovoril s desiatkami muše aj ich rodinnými príslušníkmi, však počúval aj názor, že muše je dar od Boha. Bettie Acevedo, mama muše, povedala Alfredovi, že „muše je zapotécky výraz pre človeka, ktorý je fyziologicky mužom, ale jeho sociálne a spoločenské charakteristiky sú ženské“. Zapotékovia zvyknú o muše hovoriť aj ako o človeku, v ktorom sú dve

duše. A darom od Boha nazývajú muše preto, lebo muše sa o starého či chorého človeka postará. Nielen lepšie, ako by sa postarala žena – pretože v sebe kombinuje ženskú láskavosť a mužskú silu – ale jednoducho aj preto, lebo syn sa ožení, dcéra vydá, a na staré kolená zostane rodičom na pomoc muše. „Zapotécka identita muše ako človeka s dvomi dušami vytvorila osobitnú rodovú kategóriu s vlastným životným štýlom a miestom v spoločnosti,“ tvrdí Alfredo Mirandé. Fenomén muše teda nie je v prvom rade o sexualite. Vo fungovaní zapotéckej spoločnosti mali muše svoje pevné miesto. Ženy tu boli tradične emancipované. Nezostávali doma s deťmi, mali vlastnú prácu a aktivity. Rovnako muži – mnohí z nich sa živili rybolovom a odchádzali na oceán. Rodičia vedeli, že ak majú doma okrem synov a dcér aj muše, tá sa o ostatné deti postará. Úlohou muše v Juchitáne de Zaragoza je dnes aj organizovať pouličné fiesty, takzvané vely, a zdobiť kostoly kvetmi.

Poloraj

Lukas mi vysvetľuje, že muše nedefinuje ani povinnosť vyzerat navonok ako žena. Veľa muše nosí ženské šaty, dokonca mejkap a ženské účesy. No mnohé nie. „Keď si oblečiem ženské šaty, nie je to súčasné oblečenie, ale tradičný oaxacký kroj,“ hovorí Lukas. „Je to pre mňa zároveň politický manifest slobody a udržania našich tradícií.“ V novembri majú muše v Juchitáne de Zaragoza vlastnú velu. „Bol som tam dvakrát, ale necítim sa tam dobre,“ pokračuje Lukas. „Presne z toho dôvodu, že nemám rád nútené obliekanie ženských šiat kvôli paráde a zábave.“ Vďaka tomu, že si uvedomil svoju identitu ako muše, začal Lukas viac uvažovať aj o svojej identite pôvodného

NOTA BENE

5 2021

Pútnik

35

Američana z národa Zapotékov. Jeden z jeho starých otcov bol Španiel. No on v sebe viac cíti zapotécku krv. „Španieli nám priniesli nové náboženstvo aj koncept monogamie. No v našej tradícii nemáme monogamné vzťahy. Tak ako u nás prirodzene existuje tretie pohlavie, prirodzená je aj polygamia.“

Lukas vyštudoval antropológiu a súčasný tanec. Dlhो žil mimo oaxackého regiónu Tehuantepec, kde sú k muše predsa len tolerantnejší ako inde. „V porovnaní s inými časťami Mexika je to tam otvorenejšie. Ale nie je to žiadny raj. Možno poloraj.“

Život muža

V tomto poloraji zmizol pred tromi rokmi Lukasov brat Bruno. Ľudia v Mexiku miznú často. Niekomu prekážajú, niekomu sa nepáčia, tak jednoducho zrazu nie sú. Z niektorých nájdú aspoň zvyšky tiel. Iných nenájdú vôbec. Miznú muži, ženy aj deti. Násilia voči ženám je tak veľa a ženy umierajú takými krutými spôsobmi, že sa už etabloval pojem „ženovraždy“ pre zločiny spáchané na ženách kvôli tomu, že sú ženami. Ročne tak zavraždia v Mexiku okolo štyritisíc žien. Objasnených bolo ani nie desať percent týchto prípadov.

Úrady neobjasnili ani zmiznutie Lukasovho brata Bruna. Bežné. Lukas odišiel z práce, aby ho mohol hľadať. „V občianskom preukaze mám fotografiu muža. Navštevujem rôzne štátne úrady, kancelárie prokurátorov a polície. Ako by som sa tam dostal v ženských šatách, ale s fotkou muža v dokladoch?“ pýta sa.

Nevzdá sa, lebo rodičia ho naučili bojovať. „Za každých okolností. Rozdávam rany, aj keď dopredu viem, že je to prehratý boj.“ Bojuje také boje často. „Pre ľudí mimo môjho regiónu som perverzák, degenerovaný, deviant, špinavý prostitút... Takto ma v Mexiku bežne vnímajú.“

Ale nikdy by neklamal a nežil život muža len preto, aby zakryl svoju skutočnú identitu a ochránil sa tak pred útokmi. Nechce si nechať vziať svoju slobodu. Hoci rovnako ako mnoho iných muše musí často žiť navonok životom muža.

Niektoré muše natoľko túžia byť ženami, že si šetria alebo prostitúciou zarábajú na zmenu pohlavia. Je to pomerne nová vec a naberá na popularite. „Je to lákavé, pretože to muše dáva možnosť vydať sa za muža,“ vysvetľuje Lukas. „Lenže úplne to popiera koncept muše v našej tradičnej zapotéckej kultúre. Pretože človek sa potom stane ženou. Nie je už viac muše.“

- 1 (str. 34-35) Lukas Avendaño. Keď bol malý chlapec, túžil po krásnych šatách, aké na fiestach nosila jeho sestra.
- 2 Victor si ešte ako malý chlapec uvedomil, že je muše. Teraz má 22 rokov a prechádza transformáciou.
- 3 Muše v tradičnom oaxackom kroji na pouličnej fieste v Juchitáne de Zaragoza.
- 4 Pánske kaderníctvo v Juchitane. Muše majú svoje vlastné salóny.
- 5 Muše Naomy na ulici v Juchitane de Zaragoza. Ženský výzor je pre ňu dôležitý, dala si aj urobiť prsia.

Mohla by sa ľutovať, že je sama. Že chorľavie, že málo zarobí. Nie. Ona hovorí s elánom o pacientoch. Táňa.

Chuť žiť

Lucia Bucheňová

Alan Hyža

Tatiana. Má päťdesiatsedem a energie na rozdávanie. Pozitívnej. Zbožňuje ľudí, spoločnosť, na všetkom sa snaží nájsť to dobré, jej smiech a humor je doslova nákazlivý. Táňa dokáže človeka nabudiť. Nezainteresovaný by povedal – tej je teda sveta žiť.

„To určite, málokto by so mnou menil, myslím, že nikto,“ skonštatuje hneď na úvod sympatická žena, ktorá sa práve vrátila zo služby a unavená je ako kôň. V dnešnej covidovej dobe je práca v špitáli dvojnásobne náročná. A opäť typické pre ňu – rozhovorí sa o druhých, nie o sebe. Je pomocnou zdravotnou silou, ľudovo povedané, sanitárkou v nemocnici. Pacientov sprevádza na vyšetrenia, umýva ich, prebaľuje, kŕmi a všemožne sa im prihovára. Hovorí o mladom mužovi, ktorého dostali po covide na oddelenie a ktorý sa nie a nie rozhybať. „Ja ti mám stále všetko, aj tam dolu, umývať? Veď už to musíš skúšať sám, doma ťa čaká krásna frajerka, kvôli nej sa vzchop,“ takto a podobne zoslabnutých pacientov núti vrátiť sa späť do života. „Jasné, že sa na mňa hneval, ale len trocha, mala si vidieť, ako mi ďakoval, keď odchádzal po svojich domov,“ smeje sa Táňa.

Tatiana je zdravotníčkou telom i dušou. Prihovorí sa každému, má trpezlivosť počúvať druhých a neoblomnosť čakať na odpoveď, keď je pacient mlčky a zaťatý. Predtým robila v domove pre seniorov, medzi starkými bola najobľúbenejšou „sestričenkou“.

V dvanástich stratila mamu, o tri roky neskôr otca. Obaja potrebovali jej opateru. „Čiže už odmala sa vlastne starám o druhých.“ Po rozvode ostala sama na tri deti, všetko by bolo v pohode, keby najmladšej Danielke ne-diagnostikovali neurofibromatózu. Chorobu spôsobuje mutácia génov, prejavuje sa už odmala takzvanými kávovými škvrnami na tele, postupne sa vytvárajú nádory rôznej veľkosti a zasiahnúť môžu ktorýkoľvek orgán v tele. Danielke sa stav začal rapídne zhoršovať v puberte, neskôr bola odkázaná na vozík, potom už na posteľ a prenášanie. „Ako samoživiteľka som v posledných rokoch jej života musela ostať doma na opatrovateľskom, bola úplne závislá na mne, každý pohyb jej spôsoboval bolesť. Keď sa čo i len trochu dalo, preniesla som ju na polohovateľný vozík, sused mi ju pomohol zniesť dole, keďže v bytovke nemáme výťah, a aj pár minút na slniečku moju Danku vedelo nabudiť. Vtedy som si do bodky uvedomila, ako si treba vážiť bežné maličkosti – môcť sa nadýchať čerstvého vzduchu, sledovať, ako sa vietor hrá s listami na stromoch, žmúriť do slnka,“ smutne podotkne mama, ktorá pred deväť a pol rokmi svoju milovanú dcéru pochovala. Mala dvadsaťšesť rokov. „Ostalo po nej obrovské prázdno, chvíľková nechúť žiť. Rok som sa dávala dokopy,“ povie a hladká pritom Benjeho, psíka, ktorý bol Danielkiným verným spoločníkom.

Dve ďalšie deti boli už dospelé a mali svoje rodiny. Táňa ostala sama v dedinskom malom bytíku, príjem z opatrovateľského skončil. „Je ťažké začať si nanovo hľadať prácu. Ale podarilo sa. Na chlieb mám. Ale to je asi tak všetko.“ Zarobí 529 eur. Roky starostlivosti o druhých si začínajú pýtať daň. Vyskočené platničky, kalcifikát na ramene – čaká na operáciu, skracuje sa jej už svalstvo. Novinkou je tetánia, ktorú jej diagnostikovali tento rok. Bolesť má každý deň, neprespí v kuse už ani jednu noc, na každé pretočenie sa prebudí.

Každý deň chodí na šiestu do roboty v dvadsať kilometrov vzdialenom okresnom meste. Inak ako autom by to nešlo. A to jej už hapruje. „Viem, že v lete STK kontrolou neprejdem. Za opravu by som už dala viac než za predaj – tam mi ho odhadli na štyristo eur. Lenže ja sa bez auta nepohnem. Úver mi nikto pri mojom príjme nedá. Fakt netuším, čo bude,“ vyratúva Tatiana a téme, o ktorej sme sa chceli baviť najviac, sa ani nechce venovať. Ako jediná totiž v miestnej bytovke nemá v byte ústredné kúrenie. Kúri krbovými kachľami. S boľavými rukami a platničkami to často nie je med lízať.

Táňa nerobí zo seba chuderku, nechce sa jej rozoberať jej situáciu, a tak plynule prejde na svojich pacientov. „Preložili k nám štyridsaťdeväťročného chlapa, ktorý ako jeden z mála v kraji prežil umelú pľúcnu ventiláciu. Keby si videla, ako sa mu usmiali oči, keď po dlhých týždňoch prvýkrát prehltoť mixovanú stravu! Hneď som volala jeho dcéram, že tato má chuť na vanilkový puding. Nádherný deň.“

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho Tatianin príbeh osloví. Aj váš príspevok sa použije predovšetkým na zavedenie ústredného kúrenia do bytu, prípadne ako príspevok na funkčné auto. Ďakujeme!
Číslo účtu: 4 040 218 205/3100 (Primabanka). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Tatiana.
Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

LITERÁRIUM
Petra Gettinga

Ked' aj nič je dôkaz

Nestáva sa často, aby som tu vychvaľoval v knihu, v ktorej nič nie je. Ale tu práve to nič vyjadruje podstatu.

Názov má jednoduchý: Najlepšie nápady slovenských fašistov. A jej autori ju uvádzajú takmer ako rozprávku: „Kde sa vzali, tu sa vzali, na scénu vstúpili fašisti. Hľa, svetlo, lúče jasné! Rata na obzore, záchrana, spása, vykúpenie z boľáčiek!“

Predslov spísala dvojica našich historikov Jakub Drábik a Jozef Hyrja, takže čitateľ sa dozvie o vývoji fašizmu za posledných sto rokov. Opisujú jeho vznik, Mussoliniho, Hitlera, Tisa aj zvyšných európskych zločincov, ktorých spája jedno podstatné: okrem strašenia údajnými nepriateľmi nikdy nedokázali dať dokopy program, čo by mal hlavu a pätu. „Sto rokov, a nápady stále neprichádzajú,“ konštatujú vedci smutne.

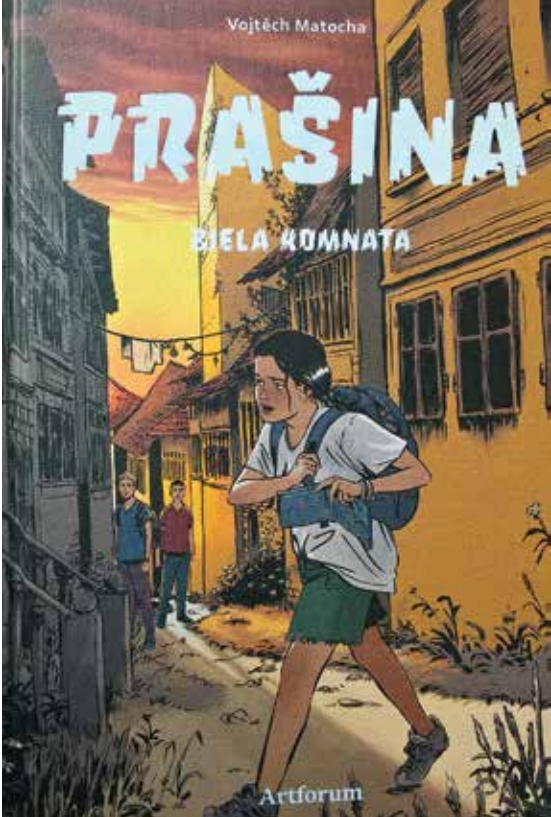
„Historici a politológovia, ktorí sa venujú fašizmu a jeho sľubom, hovoria, že absencia akejkoľvek koherentnej teórie či funkčného programu je práve to, čo fašizmus definuje a odlišuje od iných ideológií.“

V predslove zaznievajú aj vyhlásenia antifašistov z nemeckej Bielej ruže, mladých povraždených ľudí, Sofia Schollová mala iba dvadsaťdva rokov. Už oni sa smiali z prázdnoty tohto sveta. Nezmenilo sa nič. Všakovakí ráčkujúci, uhrovití geroji dokazujú, že odvážni sú len v presile, keď hádžu kamene na kočiek s plačúcim dieťaťom. „Dedičstvo hlúposti sa s nimi ťahá dodnes,“ dodávajú historici.

To je však len predslov. Zvyšok knihy tvoria práve spomínané najlepšie nápady slovenských fašistov, „plné prekvapivých myšlienok, dychberúcich konštrukcií a odzbrojujúcich uzáverov“.

Okrem predslovu sú všetky ostatné strany prázdne. Dočista prázdne.

Toto memento však nie je iba výsmechom hlúposti. Z každého predaného výtláčku putuje polovica zisku združeniu Cesta von, ktoré pracuje s rómskymi deťmi v osadách. A keďže väčšinu knihy tvoria tie prázdne strany, môžete ju využiť napríklad aj ako diár, denník alebo bárs pre koncepty listov svojej lásky. Pretože čokoľvek je lepšie než to, čo nám fašisti ponúkajú.

Dobrodružstvo zavŕšené

 Zuzana Mojžišová

Trilógia Prašina (v slovenčine Artforum 2019 a 2021) českého spisovateľa Vojtěcha Matochu je určená starším deťom či mladšej mládeži, ale aj pre dospelých a starých môže na pár dní zafungovať ako výťah do hlbín detstva, ovplyvneného poetikou príbehov príbuzných tým od Jaroslava Foglara.

Keď dnes padne na veľkomesto Prahu noc, svetlá pouličných lúč a žiariacich nápisov a rozsvietených okien tmú vzápätí vyženú preč. Len na jedinom mieste sa tento rituál nikdy večer neopakuje. Vo vymyslenej pražskej štvrti Prašina totiž nefunguje elektrina, nijaké elektrické energiou poháňané predmety. Ak sú tam lampy, tak nanajvýš sliepňajúce petrolejky. Nijaké mobily, počítače, televízory, nebodaj električky... Prečo je to tak – sa nevie. Stopy však, všeličo tomu nasvedčuje, vedú do minulosti.

Mohlo by sa zdať, že z takto záhadne začarovaného priestoru sa hneď všetci odsťahujú, ale opak je pravdou. Na Prašine žijú ľudia a podmienky života ich, tak ako každého z nás, významne formujú. Sú tajomní, zaneďbaní, podozrievaví, odhodlaní chrániť si svoje. Keď sa svojské dievča En a jej kamaráti Jirko a Tony vyberú na Prašinu prvý raz, netušia, aké všelijaké doslova životu nebezpečné prekážky budú musieť v troch úzko prepojených príbehoch prekonať pri odhalovaní tajomstiev najzvláštnnejšej pražskej štvrte. Proti nim stoja totiž dobré zorganizované, ale zlé sily, či skôr presily. A tajomná podstata tmy nad starými zanedbanými domami sa tým deckám približuje i vzďaľuje súčasne.

„Jirko opatrne vykukol. Tony stál na najspodnejšom konári. Chlap ho schmatol za členok a stiahol dolu. Tony sa krútil a kopal, ale proti tomu obrovi nemal šancu. Jirko ich nerovný súboj bez dychu sledoval. Mali by zavolať políciu. Ten človek je určite zločinec, možno, že dokonca vrah... Tonymu medzitým došli sily a prestal sa vzpierať. Dobermany krúžili okolo a zlostne štekali. Jirko si všimol, že jeho mladší kamarát vrhá bezradné pohľady smerom k ich úkrytu. No ale môžu mu vôbec pomôcť? Chlap zovrel Tonyho ako do kliešťov a viedol ho preč.“

Vojtěch Matocha dostal skvelý nápad a v troch knihách ho dokázal nepokaziť – čo sa až tak často nestáva. Prašinské dobrodružstvá jeho literárnych postáv sú logicky vystavané, napínavé až strhujúce. A navyše aj nevtieravo poučné.

Daniel Pastirčák

Zakliať ženu doružova

Dievčatku patrí ružový kočiarič, ružové šatôčky i bábiky. Naša tradícia ženu zvykne maľovať v ružových farbách. Koľká galantnosť sa za tou sladkou, zasnenou farbou skrýva. Žene jednoducho patrí ružová budúcnosť. Ružová farba znamená nehu, citlivosť, krehkosť – jednoducho – slabosť nežného pohlavia. Chrabří, prezieraví muži ružovú ženu gavaliersky odsunuli na okraj nebezpečného sveta. Stáročia ju chránili pre mučivými úskaliaми vzdelania, dbali na to, aby chuderka nebola zatažená náročnými funkciami, pre istotu jej odriekli i volebné právo. To ťažké bremeno na seba mužne prevzalo silnejšie pohlavie. Diskrétno sme pozabudli na to, z akej arogancie sa tá galantnosť zrodila. Už múdry Sokrates ženu považoval za bytosť na pomedzí medzi človekom a zvieratom. Aristoteles zastával názor, že muži boli stvorení na to, aby vládli, a ženy na to, aby poslúchali. Nuž, ženu sme ako vzácne zvieračko zavreli do ružovej klietky. Nech sa stará o rodinný krb a mužovi v jeho ťažkom údele autority zabezpečí láskyplné zázemie. Kto by však dnes ešte veril v silu mužov a v slabosť žien? Dokonca i na Slovensku taká predstava pôsobí komicky. Máme prezidentku a teší sa najvyššej dôvere. Proti hystérii, zádrapčivosti a slabosti mužov nás zachraňuje pokojná, rozvážna sila žien. Symbolom tej sily sa stali dve Zuzany. Nielen u nás, nad celým svetom sa oproti slabosti srdnatých mužov vynára rozvážna sila žien. Dobu, ktorú žijeme, možno raz nazvú érou silných žien.

Zuzana Uličianska

50 odtieňov ružovej

Sladká, milá, hravá, romantická, šarmantná, ženská – taká je podľa encyklopédií ružová. Pritom ešte pred sto rokmi sa módni návrhári dušovali, že ružová farba je silnejšia ako svetlomodrá, preto je vhodnejšia pre chlapčeka než pre dievčatkú. Našťastie ani na farby nemá ľudstvo jednotný, naprieč dejinami konzistentný názor. Veď posúďte: niekde je farbou smútku čierna, inde zas biela. Škandál! Teda to, že sa ľudia dokázali pre podobné rozdiely v dejinách aj zabíjať!

Jediná všeobecná pravda je zrejme tá, že nie je ružová ako ružová. Existuje totiž jej tisíc, alebo prinajmenšom päťdesiat odtieňov: staroružová, svetloružová, lososová, pastelová, perlová, bábätkovská, prasiatkovská, orchideová, španielska, newyorská, čilská, korálová, levandulová, rozprávková, oceľová, pompádúrska, amarantová...

A tak je to so všetkým, milí naši poslanci. Dajte si na svoju parlamentnú nástenku vzorníček ľubovoľnej farby, hoci aj hnedej, veď za nič nemôže. Taký, čo ponúkajú Farby-Laky, keď si už neviete predstaviť Turnerov obraz Ráno po potope. Už Goethe predsa tvrdil, že každá farba je celkom individualizovanou kombináciou svetla a tmy. Nekonečné množstvo variácií farieb je ako nekonečné množstvo variácií ľudských tvorov. Možno si na tento „valér“ života spomeniete, keď zas budete chcieť prijímať zákon o povinnej farbe oblohy, prípadne aj očí. Viem, že v takej chvíli si pripadáte prinajmenšom tak prorocký a zákonodarne ako Mojžiš píšuci knihu Genezis, ale zas občas je zdravé si aj niečo odoprieť. Inak, počuli ste, že ružová je univerzálna farba lásky k sebe a k druhým?

Dorota Nvotová

Farby nemajú gender

„Ti šibe, mama? Veď to rúško je ružové!!! To si na seba nedám!“ kri-

čí na mňa môj syn. „Ešte sú na ňom aj jahody nakreslené!“ rozhorčene dodáva a pozerá sa na mňa, ako keby som mu dávala na obed zjesť topánku. Ani sa mu nečudujem, keď vidím tie hračkárstva. Obchod je rozdelený na dve časti. Na tú, v ktorej sú všetky farby, a na tú ružovú. Autíčka, slizy, stavebnice a figúrky rôznych farieb verus ružové bábiky, plyšáky, plastelíny, ale aj ružové detské laboratóriá na kryštály či ružové ďalekohľady. Najlepší spôsob, ako v malých chlapoch vybudovať hnuš k všetkému ružovému, dievčenskému, jemnému. Onálepkovať deti naružovo a namodro, nech každý vie, kým je. Možno vás napadne – tie deti prirodzene inklinujú k tým farbám. Ale kdeže. Keď sa prejdete v Indii po ulici, zbadáte mužov v trblietavých vestách, ružových košeliach, a áno, pokojne aj s jahodami. Farby tam nemajú gender. Modrá je modrá a ružová je ružová. Hračky sú všetkých farieb. Nie je to v deťoch, je to v dospelých, ktorí im tie hračky vyrábajú. Tých dospelých, ktorí si kúpia ružovú žiletku za vyššiu cenu ako bežnú „chlapskú“ modrú, tých dospelých, ktorí nadávajú do buzerantov mužom, ktorí sa odvážia obliecť si odev s jemným ružovým detailom. Takzvaná „pink tax“ alebo ružová daň – vo svete známy pojem. Vyslovene „mužské“ produkty, ktoré odnepamäti pritom využívali aj ženy – natreté na ružovo a predražené. Ide to až tak ďaleko, že sa ružová nepoužije len ako návnada pre ženské pokolenie, ale rovno ako urážka. Vojdem do garáže jedného hotela v Bratislave, pretože nikde v okolí nie je voľné parkovacie miesto, a hneď na začiatku parkoviska, sú rozšírené parkovacie boxy, označené ružovým nápisom – Ladies Parking. V momente zaflekujem a neverím vlastným očiam. Kedy a odkiaľ toto prišlo na Slovensko? Predýchavam, a keďže v tom hoteli v ten deň parkovali evidentne len muži a normálne boxy sú plné, vklznem do ružového boxu a chvíľu len tak sedím a premýšľam. Poteší toto vôbec nejakú ženu? Že je označená za teľa, ktoré nevie parkovať? Premýšľajúceho človeka akéhokoľvek pohlavia musí ružová šťvať. A pritom je v tom ako farba úplne nevinne. Či už ružové puky kvetov alebo indické ružové vestičky s trblietkami na telách heterosexuálnych mužov, farby sú nevinné, vravím si, zápasiac s detským ružovým rúškom s jahodami, v ktorom mi odstávajú uši. Môjmu synovi hrdo plápolá na tvári to moje – modré.

ČIERNOBIELE

NOTA
BENE

1,40 €

POLOVICA PRE PREDAJCU

KÚPITE LEN U VÁŠHO PREDAJCU

KRÍŽOVKY

Neplač, ak sa na ceste života potkneš [...]. Jaro Filip (Slovenský herec, skadateľ a humorista, 1949-2000)
Nerob nič, čo sa prieči tvojmu svedomiu, ani [pred ľuďmi, ani o samote]. Lev Nikolajevič Tolstoj (ruský spisovateľ, 1828-1910)

Kódex predajcu

1. Predajca nosí preukaz so svojím registračným číslom a fotografiou pri predaji na viditeľnom mieste.
2. Predajca predáva časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
3. Predajca predáva časopisy na určenom predajnom mieste uvedenom na jeho preukaze.
4. Predajca predáva časopisy za oficiálnu cenu uvedenú na titulnej strane časopisu.
5. Predajca predáva časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
6. Predajca sa zdržuje na predajnom mieste bez detí do 16 rokov.
7. Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
8. Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex kupujúceho

zostavil predajca NOTA BENE Peter Patrónsky

1. Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
2. Kupujte časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedenom na preukaze predajcu.
3. Predajcu si starostlivo vyberte.
4. Neplaťte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
5. Zoberte si svoj zaplatený časopis.
6. Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova predat.

0 zelené témy sa Slováci aktívne zaujímajú

Koncom minulého roka realizoval Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied prieskum na vzorke 1 021 respondentov. Z jeho výsledkov vyplynulo, že až 70 % opýtaných Slovákov má obavy o životné prostredie. O tom, že nám nie sú ľahostajné dôsledky klimatickej krízy svedčí viac ako 120 000 podpisov v rámci petície Klíma ťa potrebuje.

Ako môžem JA prispieť k zdravšej planéte?

Možností je veľmi veľa a čo je najlepšie, niektoré nás nestoja ani cent. Vyžadujú si len náš čas a ochotu meniť veci k lepšiemu. Stále sa však medzi nami nájdu ľudia, ktorí obhajujú svoju nečinnosť v otázke ochrany prírody argumentom, že oni samy na tom aj tak nič nezmenia. Pravdou však je, že každá pomoc prírode sa počíta. Veľký zmysel má už len to, že mnohí sme do značnej miery prešli na elektronický spôsob komunikácie, nastavili sme si zasielanie bankových výpisov či faktúr za telekomunikačné služby e-mailom a platíme naše účty prevodom namiesto papierových poštových poukázok. Aktívne prispieť k ochrane životného prostredia môžeme aj tak, že budeme triediť odpad, aspoň z času na čas vymeníme auto za cestovanie bicyklom či hromadnou dopravou (vlak, autobus, električka), nebudeme zbytočne plytvať energiami a potravinami a obmedzíme používanie plastov napríklad tým, že si do obchodu zoberieme vlastné vrecká a nákupné tašky na potraviny. Možno ste netušili, ale na Slovensku máme takmer v každom väčšom meste bezobalové obchody, v ktorých nakú-

pite výhodnejšie a ešte aj zodpovednejšie k prírode, keďže obaly na potraviny alebo drogériu, ktoré tam nakúpite, si prinesiete z domu.

30 000 zákazníkov ZSE prispieva k ochrane prírody

Zrejme ste už počuli o Zelenej elektrine, s ktorou môžete podporovať zelené elektrárne (napr. slnečné, vodné, veterné) na Slovensku a v zahraničí. Zelenú elektrinu od ZSE už využíva viac ako 30 000 zákazníkov z radov domácností. Pri podieli uhlia ako zdroja elektriny v energetickom mixe ZSE na úrovni 13,8 % to znamená, že týchto 30 000 zákazníkov ročne ušetrí 15 131 286 kg uhlia a zabráni vzniku až 15 400 800 kg CO₂ zo spáleného uhlia. Čím viac zákazníkov sa rozhodne aktívne podporovať zelené elektrárne, tým viac ich bude pribúdať, ich výrobné

procesy sa budú zefektívňovať a to sa odrazí aj na postupnom znižovaní cien elektriny vyrobenej z obnoviteľných zdrojov. ZSE v roku 2020 nakúpilo záruky pôvodu elektriny od viac ako 760 malých fotovoltických elektrární po celom Slovensku.

Ako funguje Zelená elektrina od ZSE?

So Zelenou elektrinou od ZSE funguje každá domácnosť bez problémov kedykoľvek počas dňa či noci, iba s tým rozdielom, že spotreba elektriny je 100 % krytá zárukami pôvodu elektriny z obnoviteľných zdrojov energie. Zelená elektrina sa od čiernej neadá fyzicky oddeliť, to znamená, že ZSE vám nebude meniť elektrické káble, ale v objeme vašej ročnej spotreby nakúpi záruky pôvodu elektriny z obnoviteľných zdrojov a priradí ich priamo k vašej domácnosti. A vôbec pri tom nezáleží, či bývate v byte alebo v rodinnom dome.

- ❶ Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Ulohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

- ❷ Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 3 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,20 € a predáva za plnú

sumu 2,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

- ❸ OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

- ❹ OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systematické a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

Manažment Proti prúdu: riaditeľka Zuzana Pohánková, 0917 275 812. Štatutárne zástupkyne: Zuzana Pohánková, Sandra Pazman Tordová. **Program NOTA BENE:** šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová - 0905 143 651. **Sociálni pracovníci:** Peter Kadlečík - 0907 733 388, Barbora Sekelská - 0905 440 878, Belinda Fulierová - 0911 654 411, Zuzana Olšinová, Erik Kapsdorfer, Peter Kováč, poradcovia@notabene.sk. **Ekonomické oddelenie:** Boris Fandák - 0911 209 559. **Administratíva:** Alena Hanáková - 0905 956 231, Zuzana Butkovská - 0905 952 471. PR, fundraising: Tomáš Dobrovič - 0915 779 746 **Personálne oddelenie:** Hana Hochel - 0905 440 764. **Program BÝVANIE:** Ivan Lorenc - 0905 376 109, Barbora Žiaranová - 0905 595 520, Rebeka Káplóczká - 0908 268 034. **Program ADVOKÁCIA:** Nina Beňová - 0908 434 826. **Grafické spracovanie časopisu:** Pavol Čejka. **Jazyková korektúra:** Miroslava K. Valová. **Tlač:** Polygrafické centrum s.r.o. **Emaily:** meno.priezvisko@notabene.sk.

Mesačník NOTA BENE, 21. ročník, 5/2021. **Vydavateľ:** OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, www.notabene.sk. **IČO:** 360 68 781, IČ DPH: SK2021585731, **číslo účtu:** 266 34 750 14/ 1100 Tatrabanka, **IBAN:** SK 21 1100 0000 0026 6347 5014, **BIC (SWIFT):** TATRSKBX. **Registrácia** na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISS N 1335-9169.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku:
BRATISLAVA (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martin Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Pavol Šoka, 033/742 3827, viera.vavrova@dzu.sk, **HOLÍČ** (2009): Azylový dom Emauzy, prevádzkovateľ: N. o. Krížovatky, Holíč, Michal Sedláček, 034 668 3110, michal.sedlacek@gmail.com, emauzy@stonline.sk, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Marek Lengyel, 0910 842 182, notabene.kosice@gmail.com, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Krížovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Samova 4, 950 50 Nitra, Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 772 1792, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domm, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/ 772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAD** (2005): ZSS, prevádzkovateľ: O. z. Korene v spolupráci s MsÚ Poprad, Levočská 51, 058 01 Poprad, Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, socialne@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2017): O. z. SOCIÁLNY PREŠOV, Sibírska 19, 080 01 Prešov, Mgr. Peter Németh, 0905740096, pietro@spire.sk **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Mgr. Marek Fek, 0917 673 107, 0907 405 632, fekmarek@azet.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Soňa Pobiecka, 0948 091 011, maria.fabikova@charitatt.sk, sona.pobiecka@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ: DCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0904 981 536, 057/443 1578, chdm.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Predmestská 12, 010 01 Žilina, Mgr. Gabriela Hulíaková, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com

NOVÁ KNIHA **NOTABENE**

14 príbehov inšpiratívnych
osobností zo Slovenska

Ukážme deťom,
že si môžu vybrať,
čím chcú byť

**KUPUJTE U PREDAJCOV
NOTA BENE**

Projekt podporili

CURAPROX

**Folk
Milk**

Wings^{4U}